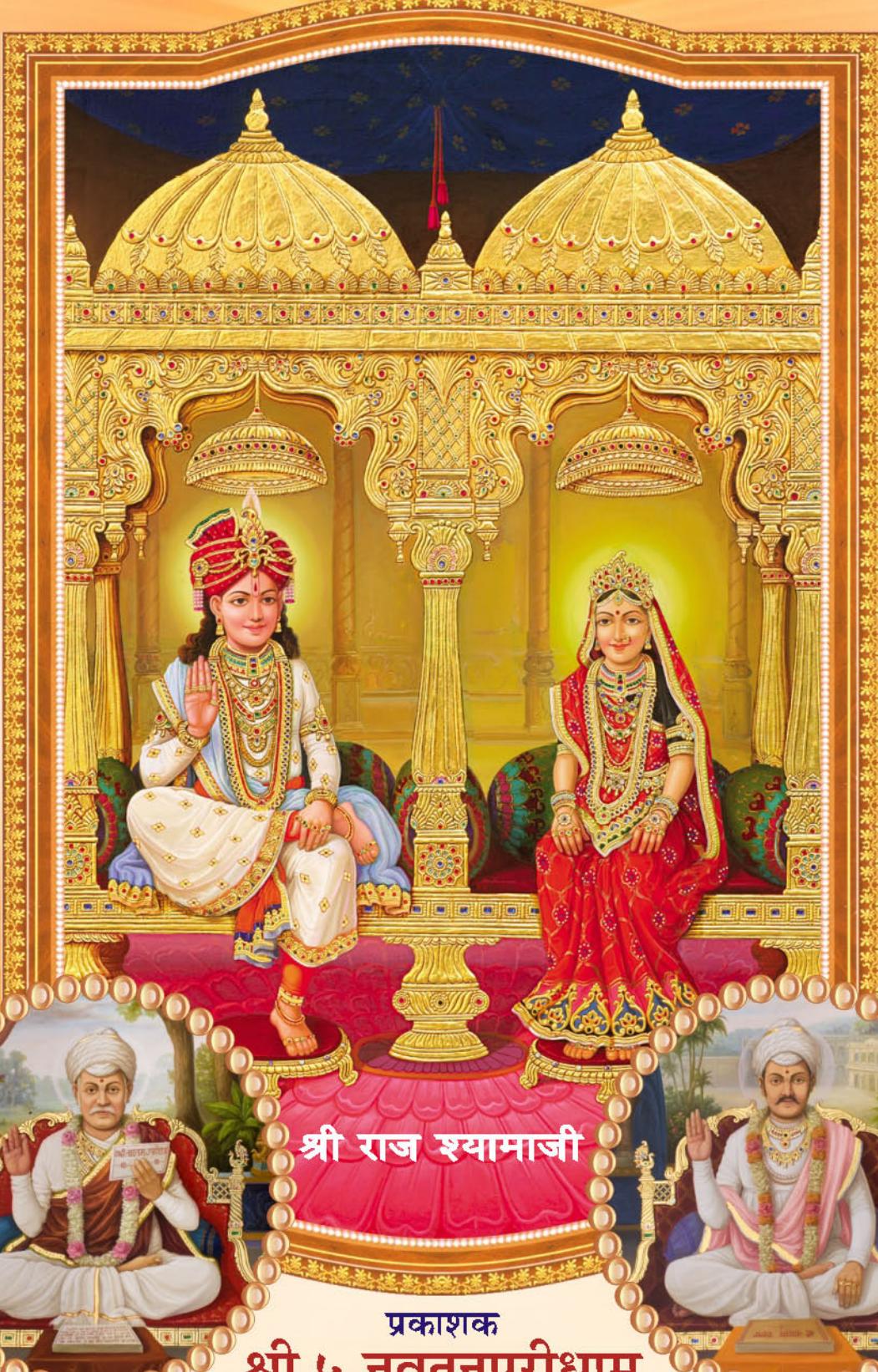

महामति श्री प्राणनाथजी प्रणीत

श्री षट्कर्तु

श्री राज श्यामाजी

प्रकाशक

श्री ५ नवतनपुरीधाम
जामनगर

निजानन्दाचार्य श्री देवचन्द्रजी महाराज

महामति श्री प्राणनाथजी महाराज

શ્રી તારતમ સાગર

“નિજનામ શ્રી કૃષ્ણજી, અનાદિ અક્ષરાતીત” ।
સો તો અબ જાહેર ભયે, સબ વિધ વતન સહીત ॥

શ્રી ષટ્ટત્રણતુ ગ્રંથ પ્રારંભ

શ્રી ષટ્ટત્રણતુ ગ્રથનું અવતરણ સંવત ૧૭ ૧૪- ૧૫ માં પ્રબોધ પુરી (હબ્સા) બંદીગૃહમાં શ્રી નવતનપુરી જામનગરમાં થયું. છ ઋતુઓમાં પરમાત્માની પ્રાપ્તિ માટે વિરહિણી અંગના કેવી રીતે તડપે છે તેનું જીવલંત ઉદાહરણ આમાં આપાયું છે. આ ગ્રંથમાં કુલ ૧૦ પ્રકરણ અને ૨૩૦ ચોપાઈઓ છે તથા તેની ભાષા ગુજરાતી છે.

વર્ષા રૂત - રાગ મલાર

મારા વાલાજી રે વલ્લભ, કહું એક વિનતી ।
મારા કરમતણી રે કથાય, સુણો મારી આપ વીતી ॥ ૧ ॥

ઇન્દ્રાવતી કહે છે, હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! હું તમને અંતરથી પ્રાર્થના કરું છું કે તમે મારાં કર્માની કથા અને મારી આપવીતી સાંભળો.

વાલા આવ્યો તે માસ અધાઢ, કે રુત મલારની ।
જાણું કરી રે વાલાસું વિલાસ, લેસું લાણ આધારની ॥ ૨ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! આધાઢ મહિનો આવ્યો છે (આ મહિનામાં પરમધામથી બ્રહ્માત્માઓની સુરતા આ ખેલમાં આવી હતી), ને મલહારની આ ઋતુ છે. મનમાં એવા કોડ જાગે છે કે આ ઋતુમાં વાલાજી સાથે પ્રેમવિલાસ કરીને ધણીના અખંડ સુખનો આનંદ લઉં.

મારી જોગવાઈ હુતી જેહ, સુફળ થાસે આ વારની ।
જાણું આવી માયા માંહે, ભાજસું હામ સંસારની ॥ ૩ ॥

મેં ધાર્યું હતું કે આ મનુષ્ય તન આ વખતે સાર્થક થશે, આ માયાવી સંસારમાં આવીને સાંસારિક ઈચ્છાઓ પૂરી કરીશ.

વર્ષા રૂતે કરમે કાઢી વદેસ, અવગુણ હુતા અપાર રે ।
હવે એણે સમે ધણી વિના, લેસે કોણ સાર રે ॥ ૪ ॥

પણ મારાં કર્માને મને આ વર્ષાઋતુમાં વિદેશમાં ઘકેલી દીધી છે. માયાવી ખેલ જોવાની ઈચ્છા

રૂપી અપાર અવગુણ મારામાં હતા. તેથી હવે આવે વખતે મને પ્રિયતમ ધણી સિવાય બીજું કોણ સંભાળશે ?

વાલા વરસે તે મેઘ મલાર, વીજલીના સાટકા રે ।
મુને વાલાજી વિના આ રુત, લાગે અંગ ઝાટકા રે ॥ ૫ ॥

હે ધણીજી ! વર્ષાત્રતુમાં ધનધોર વાદળાં ધોર વર્ષા કરી રહ્યાં છે. વીજળીના કડકા થઈ રહ્યા છે. આવે વખતે પ્રિયતમ વગર મારાં અંગેઅંગમાં ઝાટકા લાગી રહ્યા છે અર્થાત્ મારા અંગે અંગમાં વિરહનો અજિન પ્રજવલિત થઈ ઉઠ્યો છે.

મોરલિયા કરે રે કિંગોર, સુણીને ગરજના રે ।
મારો જીવ આકુળ બ્યાકુળ થાય, સુણી સ્વર કોઅલના રે ॥ ૬ ॥

મેધગર્જના સાંભળીને મોર કેકારવ કરી રહ્યા છે. કોયલનો સ્વર સાંભળીને મારો આત્મા વિરહવેદનાથી આકુલ બ્યાકુળ થઈ રહ્યો છે.

મુને કેમ કરી રૈણી જાય, બપૈયા પીઉ પીઉ લવે ।
સુંદરી કહે આ વાર, તેડો ચરણે હવે ॥ ૭ ॥

બપૈયો (ચાતક) આખી રાત પિયુ- પિયુ રટ્યા કરે છે. તો મારી આ રાત કેવી રીતે વીતશે ? ઈન્દ્રાવતી કહે છે, હે ધણી ! આવે વખતે હવે તમે મને તમારાં ચરણોમાં જલ્દી બોલાવી લો.

નિસ દિવસ દોહેલી થાય, પીઉજી વિના અંગના રે ।
મારું કાળજિં રે કપાય, મારા વાલાજી વિના રે ॥ ૮ ॥

પ્રિયતમ ધણી વગર આ અંગનાને રાત - દિવસ અસંખ્ય થઈ પડ્યા છે. અરે ! મારું કાળજું તો પ્રિયતમ ધણી વગર કપાઈ રહ્યું છે.

અચ્કે વા વાય, ઉછળે વન વેલડી રે ।
હું તો વાલાજી વિના રે વદેસ, જુરું છું એકલી રે ॥ ૯ ॥

આ વખતે વાયુ અટકી અટકીને વાય છે. વનની વેલડીઓ ઊછળીને જૂમી રહી છે. આવે વખતે હું મારા પ્રિયતમ વગર વિદેશમાં એકલી જૂરી રહી છું.

મારી વહેલી તે લેજો સાર, વાલાજીની હું વિરહણી રે ।
મુને દિવસ દોહેલા જાય, વસેકે રૈણી રે ॥ ૧૦ ॥

હે ધણી ! તમે મને જલ્દીથી સંભાળી લો. હું તમારી વિજોગણ છું. મારા દિવસો ઘણા દોખાલા વીતી રહ્યા છે અને રાત તો એથીય વધારે વસમી થઈ છે.

ઈન્દ્રાવતી કહે અવગુણ, વિસારો અમ તણાં રે ।
જે મેં કીધાં રે અપાર, વાલાજીસું અતિ ધણાં રે ॥ ૧૧ ॥

ઈન્દ્રાવતી પ્રાર્થના કરે છે, હે ધણીજી ! મેં મારા જીવનમાં તમારા પ્રત્યે અપાર અવગુણ કર્યો છે તે બધા તમે ભૂલી જાવ.

હવે વાદળ મળિયાં રે મલાર, સોભા લિએ વનરાય રે ।
રુચિયો તે વરસે મેહ, તેડી ભીડો અંગનાય રે ॥ ૧૨ ॥

હવે વર્ષાંત્રતુનાં કાળાં ડિબાંગ વાદળો ધેરાયાં છે. વનરાજિ હરિયાળીને કારણે સુંદરતાથી શોભી ઊઠી છે. માયા મેહ વરસે છે. આવા વખતે હે ધણી તમે આ અંગનાને જલ્દી બોલાવીને ગળે લગાવી દો.

ધરાએ કીધો સાણગાર, કુંગરડા નીલયા રે ।
એણી રૂતે રે આધાર, કરો સીતલ કાયા રે ॥ ૧૩ ॥

ધરતીએ સુંદર શાણગાર સજ્યો છે. પર્વતો પર પણ હરિયાળી છવાઈ છે. આવી મનમોહક ઝતુમાં હે ધણીજ ! તમે મારી કાયાને શીતળ કરો.

મારી વહેલી તે લેજો સાર, નહીં તો જીવ ચાલસે રે ।
પછે આવીને લેજો સાર, કાયા પડી હસે રે ॥ ૧૪ ॥

હે ધણી ! જલ્દી આવીને મને સંભાળી લો. નહીં તો મારા પ્રાણ નીકળી જશે. જો તમે પછી મારી સંભાળ લેવા આવશો તો મારું નિષ્ઠાણ શરીર જ પડેલું મળશે.

મારા અવગુણ ધણાં રે અનંત, પણ છેહ કેમ દીજિએ રે ।
એણો વચને ઈન્દ્રાવતી અંગ, વાલો તેડી લીજિએ રે ॥ ૧૫ ॥

મારામાં અસંખ્ય અવગુણ છે તેમ છતાં તમે મને છેહ કેમ દો છો (તમે તો ક્ષમાવાન છો તો પછી મારો ત્યાગ કેમ કર્યો ?) હે વાલાજ ! મારાં આ વચનો સાંભળી તમે તમારી અંગના ઈન્દ્રાવતીને પોતાની પાસે બોલાવી લો.

પ્રકરણ ૧ ચોપાઈ ૧૫

શરદ રૂત- રાગ સામેરી

સરદની રૂત રે સોહામણી રળિયામણી, મુને વાલાજ વિના કેમ જાય । હો વાલૈયા ।
હું રે વદેસાણા પીઉજ, મુને બિશ વરસા સો થાય ॥ હો વાલૈયા ॥ ૧ ॥

શરદ કાળની આ સુંદર ઝતુ રળિયામણી છે, પ્રિયતમ વગર આ ઝતુ કેમ કરીને વીતશે ? હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! હું આ સંસારરૂપી વિદેશમાં એકલી પડી છું. અહીં એક ક્ષાળ પણ મને સો વર્ષ જેવી જાય છે.

વાલાજ રે ડોહળાં તે જલ રે વહી ગયાં, હવે આવ્યાં તે નિરમલ નીર ।
પીઉજ વિના હું એકલી, તે તાં કેમ રાખું મન ધીર ॥ ૨ ॥

હે પ્રિયતમ ! હવે વરસાદનું ડહોળું પાણી વહી ગયું છે અને તેને સ્થાને નિર્મળ સ્વચ્છ જળ આવવા લાગ્યું છે. ત્યારે હવે પ્રિયતમ વગર એકલી મારા મનમાં કેવી રીતે ધીરજ ધારણ કરી શકું ?

વાલાજ રે વન છાયું દુમ વેલડી, હવે ધણી તણી આ વાર ।
હું રે વદેસાણા પીઉજ, મુને ચરણો તેડો આધાર ॥ ૩ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! વૃક્ષો અને વેલોથી આખોય વનપ્રદેશ છવાઈ ગયો છે. હવે તમારા

આવવાની જ વાર છે. હું તો વિદેશમાં છું. તેથી હે મારા પ્રિયતમ ! તમે હવે મને તમારાં ચરણોમાં તુરંત બોલાવી લો.

વાલાજી રે નીઝર જળ રે દુંગર ઝરે, નદી સર ભરિયાં નિવાણી ।

પણ એક જળ વાલાજી વિના, મારા વિલખતાં સૂકે પ્રાણ ॥ ૪ ॥

હે ધણીજી ! દુંગરો પરથી જરણાંઓનું જળ વહી રહ્યું છે. નદી, સરોવર અને તળેટીનાં ક્ષેત્રો જળથી ભરાઈ ગયાં છે. પરંતુ હે પ્રિયતમ ! તમારા પ્રેમરૂપી જળ વગર મારા પ્રાણ સુકાઈ રહ્યા છે.

વાલાજી રે જીવ મારો મુને દહે, અંગ તે ઉપજે દાઝ ।

અવગુણ મારા છે અતિ ધણાં, તમે રખે મન આણો રાજ ॥ ૫ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! મારો જીવ મને બાળી રહ્યો છે. અંગોમાં વિરહાનિની દાહ પેદા થઈ છે. મારામાં અવગુણો તો ધણા છે પરંતુ હે શ્રી રાજજી ! તમે એને મનમાં લાવશો નહિ.

શ્રાવણ માસની અસ્ટમી, કાંઈ કસ્ન પખની જેહ ।

મુને એ રૈણી વાલાજી વિના, ધણું દોહેલી ગઈ તેહ ॥ ૬ ॥

શ્રાવણ માસના કૃષ્ણ પક્ષની આ અષ્ટમી (શ્રી કૃષ્ણ જન્માષ્ટમી) છે, જ્યારે બધા લોકો આનંદ કરી રહ્યા છે ત્યારે મારા માટે તો આ રાત્રિ પ્રિયતમ વગર દોહેલી (અસહ્ય) થઈ ગઈ છે.

વાલાજી રે એમ તમે મોસું કાં કરો, મારા હો પ્રાણનાથ ।

આવી કરું તમસું ગુજડી, મારી વીતકની જે વાત ॥ ૭ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! તમે મારી સાથે આવો વ્યવહાર કેમ કરી રહ્યા છો ? તમે તો મારા પ્રાણનાથ છો. હું તમારી પાસે આવીને મારી આપવીતીની ગુમ વાત તમને કરીશા.

વાલાજી રે અસ્ટમી ભાદરવા તણી, કાંઈ સુકલ પખની રાત ।

એ રૈણી રૂરીય છે, મારા જનમ સંગાતી સાથ ॥ ૮ ॥

હે પ્રિયતમ ધણીજી ! ભાદરવા મહિનાની અજવાળી આઠમ (રાધાષ્ટમી) પણ આવી પહોંચી છે. અને શુક્લપક્ષની આ રાત્રિ અત્યંત મનોહર છે. કેમ કે આ અષ્ટમી તો મારી જન્મ સંગિજી શ્રી શ્યામાજીના જન્મ સાથે સંકળાયેલી છે.

વાલાજી રે મેં તો એમ ન જાણિયું, જે મોસું થાસે એમ ।

જો હું જાણું કરસો વિરહણી, તો કંઠ બાંહોંડી ટાણું કેમ ॥ ૯ ॥

હે પ્રિયતમ ! મારી આવી દશા થશે એવી તો મને ખબર જ નહોતી. જો મને ખબર હોત કે તમે મને વિરહણી બનાવી દેશો તો મારા હાથ હું તમારા કંઠથી સહેજેય અળગા કરત જ નહીં.

વાલાજી રે ભાદરવા માસની ચતુરદસી, કાંઈ અતિ અજવાળી થાય ।

એહ સમે નવ સાંચય્યો, મારું તરવારે અંગ તથાય ॥ ૧૦ ॥

હે પ્રિયતમ ! ભાદરવા મહિનાની અજવાળી ચૌદશની રાત અતિ ઉજજવળ અને આત્માને નિર્મળ બનાવનારી છે. (એ દિવસે સદ્ગુરુ ધામ પદ્ધાર્ય હતા). એ વખત મેં સાચય્યો નહિ (અર્થાત્ સાચા સંબંધને નિભાય્યો નહિ એટલે કે સદ્ગુરુ સાથે મારો આત્મા ચાલ્યો ગયો નહિ) તેથી મારું અંગ જાણે તલવારથી છેદાઈ રહ્યું છે.

વાલાજી એ રૈણી રે સિધાવિયા, વાલો પોહોંતા તે ધામ મંજાર ।
એણે સમે મુને એકલી, તમે કંય રાખી આધાર ॥ ૧૧ ॥

સદ્ગુરુ એ રાતે દિવ્ય પરમધામમાં સિધાવી ગયા. હે પ્રાણાધાર ! એ સમયે તમે મને એકલી કેમ મૂકી ગયા ?

વાલાજી રે તમે તો ધાણું એ જાણાવિયું, પણ મેં નવ જાણું હું અધમ ।
જો હું જાણું થાસે એવડી, તો તમને મૂકું કેમ ॥ ૧૨ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! તમે તો મને ધાણું જ્ઞાન આપ્યું હતું, પણ હું અધમ હોવાને લઈને એને ગ્રહણ કરી શકી નહિ. જો મને ખબર હોત કે મારા પર આટલી વીતશે તો હું તમને કેમ છોડતી ?

વાલાજી રે ચતુરદસી આસો તણી, કાંઈ બ્રહ્માંડ થયો પ્રકાસ ।
એ રજની મુને એકલી, તમે કંય મૂકી નિરાસ ॥ ૧૩ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! આસો માસની ચતુરદશીના દિવસે (સદ્ગુરુ મહારાજનો જન્મ દિવસ હોવાને લઈને) બ્રહ્માંડ પ્રકાશિત થયું, છતાં આ રાતે પણ હે નાથ ! તમે મને એકલી મૂકીને નિરાશ કેમ કરી ?

વાલાજી રે પૂનમ રાતનો ચાંદલો, કાંઈ વન સોભે અપાર ।
રાસની રાતનો ઓછવ, મુને કાં ન તેડી આધાર ॥ ૧૪ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! પૂર્ણિમાની રાત્રિનો ચંદ્રમા વૃદ્ધાવનને અપાર શોભા આપી રહ્યો છે. અખંડ રાસના ઉત્સવમાં હે પ્રાણાધાર ! મને કેમ ન બોલાવી ?

વાલાજી રે અવગુણ મારા છે અતિ ધાણાં, તમે રખે મન આણો ધણી ।
ક્રેહણી કહે મુને તમ વિના, અમ ઉપર થઈ છે ધણી ॥ ૧૫ ॥

હે પ્રાણવલ્લભ ! મારા અવગુણ તો અતિ ધાણાં છે પરંતુ તમે એને મનમાં આણો નહિ. વિરહિણી ઈન્દ્રાવતી કહે છે કે હે ધણી ! તમારા વગર મારા ઉપર ધણી વીતી રહી છે.

વાલાજી રે વિનતા ક્રેહણી કેમ કીજીએ, એવડો ન કીજે રોષ ।
જો જીવ દેહ મૂકી ચાલિયો, તમે ત્યારે થાસો નિરદોષ ॥ ૧૬ ॥

હે પિયુજી ! મને અબળાને તમે વિરહિણી કેમ બનાવી રહ્યા છો ? મારા પર આવડો રોષ ના કરો.
જો જીવ આ દેહને મૂકીને ચાલ્યો જશે તો શું તમે નિર્દોષ ગણાશો ?

હવે ચિત આણી ચરણો તેડજો, ક્રેહણી ટાળો આધાર ।
એણે વચને ઈન્દ્રાવતીને, વાલો તેડી લેસે તત્કાલ ॥ ૧૭ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે મારી દશાને જોઈને મને તમારાં ચરણોમાં બોલાવી લો અને મારો વિરહ દૂર કરો. આ પ્રકારનાં નભ્રતાપૂર્વકનાં વચનો સાંભળીને પ્રિયતમ ધણી ઈન્દ્રાવતીને તત્કાળ બોલાવી લેશો.

હેમંત રત રાગ સિંહુડો

રત ને આવી રે વાલૈયા હેમની, મેઘદિયો ગયો પોતાને ધેર આપ ।
રત ને સીતલ રે લાગે મુને દોહેલી, હવે મુને કાંન તેડો પ્રાણનાથ ॥ ૧ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હેમંત ઋતુ આવી પહોંચી છે. મેઘ પોતાને ધેર ચાલ્યો ગયો. આ શીતળ ઋતુ મારા માટે અસર્વ થઈ ગઈ છે. હે પ્રાણનાથ ! હવે તમે મને તમારી પાસે કેમ બોલાવી લેતા નથી ?

અંબરિયું થયું રે વાલાજી નિરમલ, વાદળિયો ગયો પોતાને ધેર ઠામ ।
હજી ન સંભારો રે વાલા તમે વિરહણી, કાંન ભાજો રે રુદ્ધાની હામ ॥ ૨ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે આકાશ સ્વચ્છ (નિર્મળ) થઈ ગયું છે. વાદળાં પોતપોતાને સ્થાને ચાલ્યાં ગયાં છે. હજી સુધી તમે આ વિરહણીને યાદ કરતા નથી. મારા હદ્યની ચાહનાને તમે કેમ તૂમ કરતા નથી ?

હો દરસન ને દીજે રે વાલૈયા દ્યા કરી, આ રત મેં ન ખમાય ।
જુઓ ને વિચારી રે વાલૈયા જીવસું, કાળજીં મારું માંહે કપાય ॥ ૩ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! મારા પર દ્યા કરીને મને દર્શન આપો, કારણ કે આ શીત ઋતુ મારાથી સહન થતી નથી. હે પ્રિયતમ ! હદ્યથી સહેજ વિચારી જુઓ કે મારું કાળજીં અંદરને અંદર કેટલું કપાઈ રહ્યું છે ?

નૈણાં ને તરસે રે વાલાજીને નિરખવા, શ્રવણા તરસે વાણી રસાળ ।
વાચા ને તરસે રે વાલાજીસું વાતડી, જાણું કરી કાઢું રુદ્ધાની જાળ ॥ ૪ ॥

મારી આંખો પ્રિયતમ ધણીને નિરખવા માટે તલસી રહી છે. મારા કાન તમારી રસપૂર્ણ વાણીને સાંભળવા તલસી રહ્યા છે. હું તો એમ જાણું જ છું કે તમારી સાથે વાત કરીને હું મારા હદ્યની બળતરાને શાંત કરી શકીશ.

અંગ ને તરસે રે વાલાજીને ભેટવા, જીવ તરસે જોવા માંહેલી જોત ।
જો પહેલું ને જાણું રે મોસું થાસે એવડી, તો નિધ હાથ આવી કેમ ખોત ॥ ૫ ॥

મારાં અંગ પ્રિયતમના આલિંગન માટે આતુર છે. જીવ અંતર્જર્યોતિને નિરખવા માટે તલસી રહ્યો છે. જો મને પહેલેથી જ ખબર હોત કે મારા પર આ વીતવાની છે તો હું સદ્ગુરુ રૂપી હાથમાં આવેલ નિધિને શા માટે ખોઈ નાખત ?

સાથ ને મળી બેસો છો જ્યારે સામટા, ત્યારે અમ વિનાતમને કેમ સુહાય ।
મુને રે મારા વાલૈયા તમ વિના, પળ ને પ્રલેકાળ જેમ થાય ॥ ૬ ॥

ઇન્દ્રાવતી નવ વર્ષોનો વિયોગ યાદ કરી રહી છે. હે પ્રિયતમ ધણી ! જ્યારે તમે સમસ્ત સુંદરસાથ સાથે બેસો છો ત્યારે મારા વગર તમને એ કેમ કરીને શોભે છે ? હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! મને તમારા વગર એક એક પળ પણ પ્રલયકાળ જેવી લાગે છે.

અવગુણ મારા રે વાલા અતિ ધણાં, ધણી વિના કેહને કહું મારા શ્રીરાજ ।
વાલાજી વિના રે અંગ અગની બળો, દેહ માંહે ઉપજે રે દાજ ॥ ૭ ॥

મારામાં અત્યાધિક અવગુણ છે. હે મારા ધણી શ્રી રાજ ! તમારા વગર હું બીજા કોની પાસે જઈને

કહું ? પ્રિયતમ ધણી વગર મારા શરીરમાં વિરહાજિને કારણે અત્યંત બળતરા ઉત્પન્ન થઈ રહી છે.

વન ને છાહું રે વાલા દુમ વેલી, સીતલ ધરા ને સીતલ વાએ ।

સીતલ જલ ને સીતલ છાંહેડી, પણ મારે અંગ લાગે અતિ દાહે ॥ ૮ ॥

વૃક્ષ અને વેલીઓથી વન છવાઈ ગયું છે. તેને કારણે ધરતી પર શીતળતાનો અનુભવ થઈ રહ્યો છે. વાયુ પણ શીતળ વહી રહ્યો છે. જળ પણ શીતળ છે અને વૃક્ષોની છાયા પણ શીતળ છે, પરંતુ મારાં અંગોમાં વિરહ વેદનાનો દાહ તીવ્રપણે બળી રહ્યો છે.

હો દાજ ને ભાજો રે વાલા મારા અંગની, જેમ મુને થાય કરાર ।

સુંદર ધણી રે સોહામણાં, વ્રહ ન ખમાય જીવના આધાર ॥ ૯ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! મારા શરીરના આ વિરહાજિના દાહને શાંત કરો, જેથી મને ટાઢક થાય. તમે ધણા સુંદર અને સોહામણા છો. હે પ્રિયતમ ! મારો જીવ હવે તમારા વિરહનું દુઃખ સહન કરી શકતો નથી.

આજને જાણ્યાં રે દુખ અનંત સહ્યાં, પણ જાણ્યું દુખ કેમ ખમાય ।

વાલાજી વિના રે હવે જે ધડી, તે તાં જીવને કઠણ ધણું જાય ॥ ૧૦ ॥

અજાણપણે મેં અનંત દુઃખ સહન કર્યા. પરંતુ હવે સમજ આવતાં દુઃખ કેમ કરીને સહન થાય ? પ્રિયતમ ધણી વિના હવે તો એક ધડી વિતાવવી પણ આ જીવને માટે અસહ્ય થઈ પડી છે.

વિષમ વ્રહ રે વાલૈયા આ રૂતનો, તે તો સુખમ થાય મળે જીવન ।

હવે ને કહો રે વાલૈયા તેમ કરું, જીવ દુખ પામે રે મન ॥ ૧૧ ॥

હે વલ્લભ ! વિરહિણી માટે આ ઋતુ અતિ વિષમ છે. એ તો ત્યારે જ સુખમય થાય જયારે જીવને એનો પ્રાણાધાર મળી જાય. હવે તો હે પ્રિયતમ ! તમે જેમ કહેશો તેમ જ કરીશ. કારણ કે મારો જીવ અંદરથી અત્યંત દુઃખી થઈ રહ્યો છે.

દીપનોમેળોરે ઓછવ અતિ ભલો, જિહાંસિણગાર કરો ધણી સર્વસાથ ।

એણો રે સમે વાલા મુને તેડજો, જેમ આવીને મળું મારા પ્રાણનાથ ॥ ૧૨ ॥

દીપાવલીનો ઉત્સવ તો અતિ સુંદર છે. એવે વખતે સમસ્ત સુંદરસાથ ધણીજ સાથે શાણગાર ધારણ કરે છે. હે પ્રિયતમ ! એવે વખતે તમે મને બોલાવી લો જેથી હું તમને આવી મળું.

સાથ ને સુણો રે કહું એક વાતડી, ધણી મુને દેતાં કેટલું માન ।

એ સુખ માંહેથી કાઢી કરી, કરમે દીધું તતભિણ રાન ॥ ૧૩ ॥

હે સુંદરસાથજ ! હું એક વાત કહી રહી છું, તમે એ સાંભળો. મારા સ્વામી મને કેટલું અધિક સમ્માન આપતા હતા ? પરંતુ મારાં કર્મોએ મને એ સુખોમાંથી બહાર જેંચી કાઢી તત્કષણ નિર્જન સ્થળે (હબ્સામાં) બંધ કરી દીધી.

રણ વગડામાં સાથ હું એકલી, વિલખું રાત ને દિન ।

જો કોઈ માનો તો કહે ઈન્દ્રાવતી, રખે કોઈ કરો ભારે કરમ ॥ ૧૪ ॥

મરૂભૂમિ જેવા નિર્જન વગડામાં હું એકલી જ રાત - દિવસ વિલાપ કર્યા કરું છું. ઈન્દ્રાવતી કહે છે કે જો કોઈ મારી વાત માનો તો કહું છું કે મારા જેવા કોઈ મોટા અવગુણ કરશો નહિ.

આ વસ્તી વસે સુંદર સોહામણી, ધણી બેઠા નવતનપુરી માંહે ।
એહ જ પુરી માંહે અમે રહું, પણ કરમે ન હિએ મેળો ક્યાંહે ॥ ૧૫ ॥

ઈન્દ્રાવતી નવ વર્ષનો વિયોગ યાદ કરી રહી છે કે આ નવતનપુરીધામ અત્યંત સુંદર અને સોહામણું છે. મારા ધામધણી સદ્ગુરુ અહીં સ્વયં બિરાજમાન છે. હું પણ આ નવતનપુરીમાં રહું છું, પરંતુ મારાં કર્મબંધનોએ ધણીજ સાથે મારો મેળાપ થવા દીધો નહિ.

અનેક વિધે રે સાથ હું વિલખતી, પણ મેળો ન થાય એક ભિણા ।
એ અચરજ તમે જુઓ સાથજી, કરમ તણાં રે એ છે ગુણ ॥ ૧૬ ॥

હે સુંદરસાથજી ! ધણીજના મેળાપ માટે હું અનેક પ્રકારે વિલાપ કરતી દુઃખી થઈ રહી છું, પરંતુ એક કાણ માટે પણ સદ્ગુરુનું મિલન થતું નથી. હે સુંદરસાથજી ! તમે આ આશ્વર્યને તો જુઓ, કર્મોનો જ આ બધો પ્રભાવ છે.

વળી ને વસેકે રે વજલેપણાં, મારા જેમ કરજો મા કોય ।
એહ જ પુરી માંહે અમે રહેતાં, રણવગડા જુઓ કેમ હોય ॥ ૧૭ ॥

ખાસ કરીને આ ઘટના વજલેપની જેમ અમિટ બની ગઈ. મારા જેવા અવગુણોથી ભરેલાં કર્મો (સદ્ગુરુ પ્રત્યે) કોઈ કરશો નહિ, કારણ કે આ નવતનપુરીમાં રહેવા છતાં પણ મને આ રણભૂમિ જેવો કેવો અનુભવ થઈ રહ્યો છે ? અર્થાત્ સદ્ગુરુના વિયોગને કારણે હું એકલતાનો અનુભવ કરી રહી છું.

એણે સરવે વજલેપણાં, દુખ ને દીઠાં રે અનેક ।
હવે ને વાલાજી રે દયા કરો, તો ટળે મારા વજલેપ ॥ ૧૮ ॥

આ વખતે તો મેં વજલેપ જેવાં અનેક દુઃખ દીઠાં છે. પ્રિયતમ ધણી ! હવે મારા પર કૃપા કરો, જેથી મારાં આ અમિટ વજલેપ જેવાં કર્મો ટળી જાય.

દયાને રખે તમે વિસારો, ઈન્દ્રાવતી અળવી રે થાય ।
એણે વચને વાલોજી તેડસો, અંગના આવીને લાગસે પાય ॥ ૧૯ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! તમે તમારી દયાને વિસરી જશો નહિ. ઈન્દ્રાવતી અત્યંત વ્યાકુળ થઈ રહી છે. આ દીન વચનો સાંભળી મારા ધણીજ મને તુરત બોલાવશે અને તેમની આ અંગના તેમનાં શ્રીચરણોમાં પ્રણામ કરશે.

પ્રકરણ ઉ ચોપાઈ પ૧

ઝત સીતની - રાગ ધન્યાસરી

સીત ઝત પીઉજી તમ વિના, મુને અતિ અળખામણી થાય, હો વાલૈયા ।
વાય રે ઉત્તર કેરો વાવરો, તે તાં મારે તરવારે ઘાય ॥ હો ॥ ૧ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! તમારા વિના આ શરદ ઋતુ મને ધણી અળખામણી થઈ પડી છે. ઉત્તર દિશા (હિમાલય) તરફથી ઠંડી હવા ઉન્મત થઈને વહી રહી છે. એ વાયરો તલવારના ઘાની જેમ મારાં અંગોને વિદારે છે.

હો ટાઢી ને રત રે વાલાજી સીતની, ટાઢી ને ભીની થાય રાત ।
એણી રુતે કેમ વિસારિએ, અરધાંગ તમારી પ્રાણનાથ ॥ ૨ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી! આ શરદ ઋતુ અતિ ઠંડી છે. રાતે તો ઠંડક અને માદકતા ખૂબ વધી જાય છે.
એવી ઋતુમાં મને કેમ ભૂલી ગયા ! હે પ્રાણનાથ ! હું તો તમારી અર્ધાંગિની છું.

સીત રૂતે જલ જોની જ્ઞાનિયા, તમે હજુએ ન લ્યો મારી સાર ।
જીવને કાયા નહીં તો મૂકસે, તે તમે જોસો નિરધાર ॥ ૩ ॥

આ શિશિર ઋતુમાં પાણી પણ થીજને બરફ થઈ ગયું છે, છતાં તમે મારી ખબર (સંભાળ) લેતા
નથી. જો તમે મારી સંભાળ નહિ લો તો જીવ આ કાયાને છોડી દેશે અને તે તમે નક્કી જ જોશો.

દુખ ને દોહેલાં ઘણાં ભોગવ્યાં, પણ વ્રહ દુખ મેં ન ખમાય ।
જીવડો રુએ નિસ દિન પીઉ વિના, આંસુડા તે અંગ ન માય ॥ ૪ ॥

મેં અનેક ભીપણ દુઃખ ભોગવ્યાં છે, પરંતુ વિરહનું આ દુઃખ તો સહ્યું જતું નથી. પ્રિયતમ વગર
મારો આત્મા રાત - દિવસ રોઈ રહ્યો છે અને આંખોમાંથી આંસુની ધારા અવિરત વહ્યા કરે છે.

જલ ને સીતલ નૈશે વહી ગયાં, હવે અગિન થૈ અતિ જોર ।
નિસ્વાસા જેમ ધમણા ધમે, બળતો જીવ કરે રે બકોર ॥ ૫ ॥

આંખોમાંથી શીતળ જળ વહી ગયું અને હવે વિરહાંજિ અધિક પ્રબળ થઈ ગયો છે. ધમણાની જેમ
શાસ- નિશ્ચાસ ચાલે છે અને દુઃખથી વ્યાકુળ થયેલો આ જીવ તમને વારંવાર પોકાર પાડી રહ્યો છે.

એવી ટાઢી રુતે દંતડા ખડકડે, અંગ ચામી ચરમાય ।
એક ને પીઉજી તમ વિના, કૈ કૈ આવટણી થાય ॥ ૬ ॥

આવી શીત ઋતુમાં દાંત પણ કડકડે છે. શરીરની ચામી ફાટી ગઈ છે. હે પ્રિયતમ ! એક તમારા
વિના મારે કેટકેટલાં કષ ઉઠાવવાં પડે છે ?

સીત રુતે પત્ર જેમ હારવ્યાં, જેમ વસંત વિના વનરાય ।
રંગ ને રૂપ રુત હરી લિએ, પછે સૂકીને ભાખરીયા થાય ॥ ૭ ॥

શીત ઋતુ બધાં વૃક્ષોનાં પાંડડાંને બેરવી નાખે છે અને વસંત ઋતુ વગર વન સૂદ્ધિની અવદશા થાય
છે વળી શીત ઋતુ વનસ્પતિમાં રૂપ અને રંગને હરી લે છે જેથી તે સુકાઈને ચૂરચૂર થઈ જાય છે.
તેની જેમ જ સદ્ગુરુના વિયોગમાં આ વખતે મારી પણ એવી જ દશા થઈ રહી છે.

આ રુતે અગની જોર બળે, વાય ને અગિન ટાઢી વાએ ।
હેમને પડે રે બળે સરવ વનસપતી, વળી ને વસેકે દાઝે દાહે ॥ ૮ ॥
તેમ મારા જીવને તમ વિના, આ રુત એણી પેરે જાય ।
હવે રખે રાખો બિણ તમ વિના, હું વળી વળી લાગું છું પાય ॥ ૯ ॥

આ ઋતુમાં વિરહાંજિ અતિ તીવ્રતાથી બળે છે. બરફ જેવી શીત હવા શરીરનાં ગાત્રોને ગાળી
નાખે છે. હિમ પડતાં બધી વનસ્પતિ બળી જાય છે અને એમાં દવ લાગે તો એ અધિક બળવા લાગે
છે. હે પ્રિયતમ ! તમારા વિના મારા જીવ માટે તો આ શીત ઋતુ એવી રીતે જ વીતી રહી છે. હવે

તમે મને એક ક્ષાળ માટે પણ તમારાથી અળગી રાખશો નહિ. એ માટે હું વારંવાર તમારાં ચરણોમાં નતમસ્તક થઈને પ્રાર્થના કરું છું.

એ રૂત વાલા મુને એમ થઈ, હજ દયા તમને ન થાય ।
નૌતનપુરી મેળો કેમ થાસે, જ્યારે જીવ નિસરીને જાય ॥ ૧૦ ॥

હે પ્રિયતમ ! આ ઝતુ મારા માટે આવી દુઃખદાખી થઈ પડી છે, તેમ છતાં તમને હજ સુધી મારા પર દયા કેમ આવતી નથી ? જો મારા પ્રાણ જ આ શરીરમાંથી નીકળી જશે તો નવતનપુરીમાં તમારી સાથે મેળાપ કેવી રીતે થશે ?

માયાનો મેળો ઘણું દુર્લભ, નહીં આવે તે બીજી વાર ।
રખે જાણો માયા મેળો ન થાય, તે માટે કરું છું પુકાર ॥ ૧૧ ॥

આ માયામાં મેળાપ થવો અતિ દુર્લભ છે. આવો અવસર બીજી વાર મળવાનો નથી. આ માયાવી સંસારમાં આ પ્રકારનો મેળાપ ફરી નહિ થાય. આથી હું તમને (મેળાપ માટે) પોકારી રહી છું.

મું ક્રેહણીનો વ્રહ ભાજજો, તમે છો દયાવંત ।
વલવલતી કરું વિનતી, પછે આવસે તે મારો અંત ॥ ૧૨ ॥

હે ધામધણી ! તમે તો દયાળું છો. મુજ વિરહિણીના વિરહ વિયોગનું દુઃખ દૂર કરો. વિરહાનિમાં તપીને હું તમને પ્રાર્થના કરું છું નહીં તો મારો અન્ત જ આવી જશે.

વેળ થાસે જો એ વાતની, તે તાં દુખ કરસો નિરધાર ।
જો જીવ કાયા મૂકી ચાલસે, પછે કરસો કાયાની સાર ॥ ૧૩ ॥

એમાં જો વિલંબ થશે તો તમને નક્કી પશ્ચાત્તાપનું દુઃખ થશે. જો જીવ શરીરને છોડીને ચાલ્યો જશે તો શું પછી તમે આ મૃત શરીરની સંભાળ લેશો ?

જીવને નિસરતાં ઘણું સોહેલું, કાંઈ દુખ ના ઉપજે લગાર ।
પણ વિમાસી જો વિચાર કરું, તો માયા મેળો કેમ છાંદું આધાર ॥ ૧૪ ॥

જીવનું આ શરીરમાંથી નીકળી જવું તો ખૂબ સરળ છે કારણ કે એથી મને તો જરાય દુઃખ નહિ થાય. પણ જો વિવેકપૂર્વક જ્યાલ કરું છું તો મને એવો વિચાર આવે છે કે આ માયાવી સંસારમાં ઘણીજનો મેળાપ શા માટે છોડી દઉં ?

હવે કૃપાને સાગર તમે કૃપા કરો, જેમ આવીને ભીડું અંગ ।
મું ક્રેહણીના રે વાલૈયા, મુને તેડીને રામત કરો રંગ ॥ ૧૫ ॥

હે કરુણાના સાગર ! તમે હવે મારા પર કૃપા કરો, જેથી હું તમારી પાસે આવીને તમારે ગળે વળગી પડું. હે પ્રિયતમ ! મુજ વિરહિણીને બોલાવીને પ્રેમાનંદભરી રામત કરો.

જો તમે ભીડો જીવને જીવસું, તો ભાજે મારા અંગની દાડ ।
જીવ થાય મારો સકોમલ, જેમ વસંત મોરે વનરાય ॥ ૧૬ ॥

જો તમે મને આદિગન આપશો તો મારા અંતરની બળતરા દૂર થશે. જેવી રીતે વસંત ઝતુમાં વૃક્ષો પર નવી કુંપળો ફૂટે છે તેવી રીતે મારો જીવ પણ અત્યંત કોમળ બની ગયો છે.

વસંત આવે વન વિલંબ કરે, મારો જીવ મોરે તતકાલ ।
મુને જેણો બિષો વાલોજી મળે, હું તેણી બિષા લઉં રંગ લાલ ॥ ૧૭ ॥

વસંત ઋતુ આવતાં વૃક્ષોને પલ્લવિત થવામાં તો થોડો વિલંબ પણ થાય છે, પરંતુ મારો જીવાત્મા તો તમને પ્રામ કરતાં એકદમ ઝીલી ઊઠશે. મને જે ક્ષણે મારા પ્રિયતમ ધડી મળી જશે તે જ ક્ષણે હું લાલીમાયુક્ત થઈ જઈશ.

જેમ રંગ લિએ રે મમોલો, મેહ બૂઠે તતકાલ ।
તમને મળે હું રંગ એમ લઉં, ઈન્દ્રાવતીના આધાર ॥ ૧૮ ॥

જે રીતે વર્ષા થતાંની સાથે જ જેમ મમોલો (નામનો કીડો) રંગ બદલે છે તેમ ઈન્દ્રાવતીના હે પ્રાણાધાર ! તમે મને જે ક્ષણે મળી જશો હું તે જ ક્ષણે લાલ રંગે રંગાઈ જઈશ અર્થાતું પ્રેમવિભોર થઈ જઈશ.

ઈન્દ્રાવતી આયત કરે, મળવાને ઉલાસ ।
એણે વચને વાલોજી તેડસે, જૈ કરસું વાલાજીસું વિલાસ ॥ ૧૯ ॥

ઈન્દ્રાવતી ઉલ્લાસપૂર્વક તમને મળવા જંખે છે. આ વચનો સાંભળીને પ્રિયતમ જરૂર બોલાવશે. હું પ્રિયતમ પાસે જઈને આનંદ-વિલાસ કરીશ.

પ્રકરણ ૪ ચોપાઈ ૭૦

રત વંસતની – રાગ વસંત

રતદી આવી રે મારા વાલા, વસંત રત રળિયામણી ।
તમ વિના મારા ધણી ધામના, લાગે અળખામણી રે ॥ ૧ ॥

હે પ્રિયતમ ! રમણીય વસંત ઋતુ આવી પહોંચી છે. હે મારા ધામધણી ! તમારા વિના તો આ ઋતુ પણ અળખામણી (દુઃખદાયક) લાગે છે.

તમે પડદા ક્રીધા પછી, વળી આવી તે આ વસંત ।
તે પછી તમસું રમવાની, લાગી છે ખરી મુને ખંત ॥ ૨ ॥

તમારા અંતર્ધાન થયા (પડદા-પાછળ ચાલ્યા ગયા) પછી આ વસંત ઋતુ ફરીથી આવી ગઈ. ફરીથી મારા મનમાં તમારી સાથે ગુલાલથી રંગભર રમવાની લાલસા જાગૃત થઈ છે.

હવે તતબિષ તેડજો મારા વાલા, આ રત એકલા ન જાય ।
ધણી વિના કામની ધણું કલપે, રોતાં તે વાણું વાય ॥ ૩ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે મને તત્કષણ બોલાવી લો. તમારા વિના આ ઋતુ એકલાં કેમ કરીને વીતશે ? જેવી રીતે સ્વામિ વિનાની કામની ધણું કલ્પાંત કરે છે, તેવી રીતે તમારા વિયોગમાં રોતાં-રોતાં મને સવાર પડી જાય છે અને આવી રાત રોતાં જ વીતી જાય છે.

દિન દોહેલા જાય ધણું મુને, વળી વસેકે વસંત ।
તે તમે જાણો છો મારા વાલા, જે વિધ જીવને વહેંત ॥ ૪ ॥

મારા માટે હવે દિવસ વીતાવવો ધણો વિકટ થઈ ગયો છે. ખાસ કરીને વસંત ઋતુ અધિક

હુઃખદાયી છે. હે મારા પ્રિયતમ ! તમે મારી દશા તો જાણો જ છો કે હું કેવી રીતે જીવને ધારણ કરીને બેસી રહી છું.

રૂત માંહે રૂત વસંત ઘણું રૂડી, જેમાં મોરે વનરાય ।
વિધ વિધનાં રંગ લે રે વેલાદિયો, વન તણો કંઠ વળાય ॥ ૫ ॥

બધી ઋતુઓમાં વસંત ઋતુ અધિક સુંદર છે. આ ઋતુમાં બધાં વન-ઉપવન ખીલી ઊઠે છે. વેલીઓ વિવિધ પ્રકારના રંગો ધારણા કરીને વૃક્ષોને ગળે વળગી પડે છે.

એણી રૂતે એકલાડી મુને, કેમ મૂકો છો પ્રાણનાથ ।
જીવ સકોમલ કુંપળ મેલે, રમવા સ્યામળિયાને સાથ ॥ ૬ ॥

હે પ્રાણધાર ! આ ઋતુમાં તમે મને એકલી કેમ મૂકી રહ્યા છો ? સદ્ગુરુ ધણી (શ્યામસુંદર) સાથે રમવાને માટે મારા આત્મામાં પ્રેમાનંદરૂપી કોમળ કુંપળો ફૂટી નીકળી છે.

અમૃત વા વાય વસંતનો, લહેરો લિએ વનરાય ।
એ રૂત દેખી જીવન વિના, તે મારે જીવે ન ખમાય ॥ ૭ ॥

અમૃત જેવું અખંડ સુખ આપનારી વસંતનો શીતળ વાયુ વાયી રહ્યો છે. હે મારા પ્રાણજીવન ! આ ઋતુ તો તમારા વિના આ જીવથી સહન થતી નથી.

હવે કેહી વિધ કરું રે વાલા, તમે કાં થયા મોસું એમ ।
મુને મેલી એકલાડી, તમે બેસસો કરારે કેમ ॥ ૮ ॥

નવ વર્ષનો વિયોગ ધ્યાનમાં રાખીને ઈન્દ્રજાવતી કહે છે, હે ધણીજ ! હવે હું શું કરું ? તમે મારાથી આમ કેમ દૂર થઈ ગયા છો ? મને એકલી મૂકીને તમે આમ કેવી રીતે શાંત ચિત્ત થઈને બેસી શકો છો ?

જો અનેક અવગુણ હોય મારા, તોહે તમે લેસો સાર ।
અમે કલપતાં તમે દુખાસો, તે નહેયે જાણો નિરધાર ॥ ૯ ॥

જો કે મારામાં અનેક અવગુણ હોય તો પણ તમારે મારી સાર- સંભાળ લેવી જોઈએ. મને આવી રીતે વિલાપ કરતી જોઈને તમે હુઃખી થશો તે તો તમે નક્કી જ માનજો.

મેં મારા કરમ ભોગવતાં, દીકાં તે દુખ અતિ ઘણાં ।
પણ મારું દુખ દેખી તમે દુખાણાં, મુને તે દુખ સાલે તમ તણાં ॥ ૧૦ ॥

મેં મારા કર્મફળ ભોગવતાં કંઈ કેટલાંય હુઃખ દીકાં છે અને તેનો અનુભવ કર્યો છે. પરંતુ તમે મારું હુઃખ જોઈને જે રીતે હુઃખી થાવ છો તે મને ઘણું ખટકે છે.

સાથ માંહે આવી મારા વાલા, અંતરાય કીધી મોસું એહ ।
આકાર તમારો અમ સમોજી, દુખ સુખ દેખે દેહ ॥ ૧૧ ॥

હે મારા સ્વામી ! સુંદરસાથની વચ્ચે આવીને પણ તમે મારાથી આટલું અંતર રાખ્યું. તમારો અને મારો આકાર (માયાવી દેહ) એક-સરખો જ છે. દેહ પણ હુઃખ સુખનો અનુભવ કરે છે.

અંતરગત આવી મારા વાલા, બેઠા છો આકાર માંહે ।
આકાર દેહ ધરયો માયાનો, તે માટે કોણો ન ઓલખાએ ॥ ૧૨ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! તમે તો સાક્ષાતું સ્વરૂપ હોવા છતાં શરીરની અંદર છુપાયેલા છો. તમે માયાનું શરીર ધારણ કર્યું છે, તેથી તમને કોઈ ઓળખી શકતું નથી.

એ આકાર ધરી અમ માંહે, બેઠા છો અંત્રીખ ।
પણ કેમ છાના રહો તમે અમથી, અમે તમારા સરીખ ॥ ૧૩ ॥

એવું માયાવી શરીર ધારણ કરીને તમે અમારી વચ્ચે આવ્યા છો. વસ્તુતઃ તમે તો પરમધામમાં જ બેઠા છો. હવે તમે અમારાથી કેવી રીતે છુપા રહી શકશો ? હવે તો તમે મને તમારા સરખી બનાવી દીધી છે.

હવે મેં તમને દીકાં જુગતે, ઓળખિયા આધાર ।
તે માટે તમે તેડજો તત્ત્વિષા, મળો તો થાય કરાર ॥ ૧૪ ॥

હવે મેં તમને યુક્તિપૂર્વક જોઈ લીધા છે અને પ્રાણાધાર પતિને ઓળખી પણ લીધા છે. તેથી હવે તમે મને તત્કષણ બોલાવી લો. મેળાપ થતાં જ મને શાંતિનો અનુભવ થશે.

હુતાસનીનો ઓછવ અતિ રૂડો, આવી રમું અભીર ગુલાલ ।
ચોવા ચંદન અનેક અરગળા, હું છાંટી કરું વાલાજને લાલ ॥ ૧૫ ॥

હોળીનો ઉત્સવ ધણો મોહક છે. આ પ્રસંગે તમારી સાથે અભીલ અને ગુલાલથી રમવાનું મન છે. ચંદન તથા અનેક પ્રકારનાં સુંગાધિત દ્રવ્યો છાંટીને હું પ્રિયતમને લાલ રંગથી રંગી દઉં એવી મનમાં અભિલાષા છે.

સુંદરસાથ મળીને રમિએ, વાલાજસું રંગ અપાર ।
લોપી લાજ રમું હું તમસું, ઈન્દ્રાવતીના આધાર ॥ ૧૬ ॥

સમસ્ત સુંદરસાથ એકઠો મળીને પ્રિયતમ સાથે આનંદ મળન થઈને હોળી ખેલી રહ્યો છે. હું પણ તમારી સાથે લોકલાજ છોડીને હોળી રમવા જંખું છું, કારણ કે તમે ઈન્દ્રાવતીના પ્રાણાધાર છો.

હવે વહેલી તે તેડો મારા વાલા, રમવા હરખ ન માય ।
સુંદર ધણી મારા રે તમને, હું આવીને જતું તેણો તાય ॥ ૧૭ ॥

હે મારા પ્રિયતમ ! હવે મને તુરંત બોલાવી લો, કારણ કે તમારી સાથે હોળી રમવાનો મારો ઉત્સાહ મારા અંગોમાં સમાતો નથી. હે મારા સુંદર ધણી ! હું આવીને તમને આ જ વખતે જતી લઉં (પ્રેમને વશ કરી લઉં).

ઈન્દ્રાવતી અરધાંગ તમારી, કલપે વિના ધણી ધામ ।
ઓણો વચ્ચે તત્ત્વિષા મુને તેડસે, મળીને ભાજુસ મારી હામ ॥ ૧૮ ॥

ઈન્દ્રાવતી તમારી અર્ધાંગની છે અને તમારા વિના કલ્યાંંત કરી રહી છે. આ વચ્ચન સાંભળીને પ્રિયતમ મને તુરત જ બોલાવી લેશો. તમને મળતાં હું મારી અભિલાષાઓ પૂરી કરીશ.

રૂત શ્રીષ્ણની - રાગ કાફી ધમાર

વાલાજી વિના રુત શ્રીષ્ણમ હો ॥ ટેક ॥

રુત શ્રીષ્ણમ વાલાજી વિના રે, ધાણું દોહેલી જાય ।
પીઉજ વિના હું એકલી, ખિણ વરસા સો થાય ॥ ૧ ॥

ઈન્દ્રજાવતી કહે છે, પ્રિયતમ ધણી વગર આ શ્રીષ્ણ ઋતુ અસહ્યપણે વીતી રહી છે. ધામધણી વિના મને એક ક્ષણ પણ સો વર્ષ જેવડી લાગે છે.

શ્રીષ્ણની રુત આવી રે વાલા, વેલડિયો સોહે વનરાય ।
ફૂલ ફળ દીસે રે અતિ ઉત્તમ, એણી રુતે વન સુહાય ॥ ૨ ॥

હે પ્રિયતમ ! શ્રીષ્ણ ઋતુ આવી પહોંચી છે. વનમાં વેલડીઓ અને વનસ્પતિ શોભી રહી છે. ફળફૂલ અતિ સુંદર દેખાય છે. આમ આ ઋતુમાં વન ધાણું શોભે છે.

ધાટી છાયા સોહે વનની, ફૂલડે રંગ પ્રેમલ અપાર ।
એણી રુતે મારા વાલૈયા, મુને તેરીને રમજો આધાર ॥ ૩ ॥

વનનાં વૃક્ષોની સધન છાયા શોભા આપી રહી છે. રંગ બેરંગી ફૂલોમાં સુગંધ ભરેલી છે. હે પ્રિયતમ ધણી ! આ ઋતુમાં મને બોલાવીને મારી સાથે પ્રેમપૂર્વક રામત કરો.

રમવાને જીવ તરસે મારો, રૂરી રમવાની આ રુત ।
ખંત ખરી મળવાની તમસું, લાગી રહી છે મારે ચિત ॥ ૪ ॥

મારો જીવ તમારી સાથે રમવા માટે તલસી રહ્યો છે. રામત (રમણ) માટે આ ઋતુ અતિ સુંદર (અનુકૂળ) છે. મારા અંતઃકરણમાં તમને મળવાની ઉત્કંઠા જાગ્રત થઈ છે.

કોએલડી ટહૂંકાર કરે રે, સૂડલા કરે રે કલોલ ।
એણી રુતે હું એકલદી, રોઈ નૈણા કરું રંગ ચોલ ॥ ૫ ॥

કોયલ મધુર સ્વરે કુંજન કરી રહી છે, પોપટ પણ પ્રેમોન્મત થઈને કિલ્લોલ કરે છે. આવી ઋતુમાં એકલી પડેલી હું રોઈ રોઈને મારી આંખોને રાતી ચોળ કરું છું.

વાંદર મોર કીડે વનમાં, આનંદ દેખી વનરાય ।
એણો સમે વાલાજી વિના, ત્રણસું કાળજું રે કપાય ॥ ૬ ॥

વનમાં વાનર અને મોર કીડા કરી રહ્યા છે. વનની સુંદર શોભા જોઈને તેઓ આનંદ મળન થયા છે. આવે વખતે પ્રિયતમ ધણી વગર મારું કાળજું વિરહ વેદનાને લઈને કપાઈ રહ્યું છે.

ભમરા મદ્યા કરે રે ગુંજાર, લઈ ફૂલડે બેહેકાર ।
એણી રુતે ધણી ધામ વિના, ઘડી એક તે કેમે ન જાય આધાર ॥ ૭ ॥

ફૂલોમાંથી સુગંધ લઈને ભમરાઓ મદમસ્ત થઈને ગુંજ રહ્યા છે. આ ઋતુમાં ધામધણી વગર હે પ્રાણાધાર ! એક ઘડી પણ કેમેય કરીને જતી નથી.

ઓણી રુતે અમને નવ તેડો, તો જીવ ઘણું દુખી થાય ।
દિન દોહેલા ઘણુંએ નિગમું, પણ રૈણી તે કેમે ન જાય ॥ ૮ ॥

આવી ઋતુમાં જો અમને તત્કાળ નહિ બોલાવો તો માર જીવને ઘણું દુઃખ થશે. દિવસ તો જેમ તેમ કરીને વીતાવી દઉં છું, પરંતુ રાત્રિ તો કેમે ય કરી વીતતી નથી.

કઠણાઈ એવી કાં કરો વાલા, હજુ દયા તમને ન થાય ।
બીજાં દુખ અનેક ખમું, પણ ધણીનો વ્રહ ન ખમાય ॥ ૯ ॥

હે નાથ ! તમે આટલા કઠોર કેમ બની ગયા છો ? શું હજુ પણ તમારા મનમાં મારા માટે દયાભાવ નથી ? હું બીજાં દુઃખો તો સહન કરી લઉં છું પરંતુ પ્રિયતમ ધણીનો વિરહ તો અસહ્ય થઈ રહ્યો છે.

કળકળે જીવ ને કાંપે કાયા, કરે નિસ્વાસા નિસ દિન ।
નૈણો જલ આવે નિઝરણાં, કોઈ અખૂટ થયા ઉત્પન ॥ ૧૦ ॥

આ વિરહ વેદનાને લઈને મારો જીવ દુઃખી છે અને કાયા કાંપી રહી છે. રાત - દિવસ નિઃશાસ નીકળી રહ્યા છે. એમ લાગે છે કે જાણો આંખોમાંથી આંસુઓની અવિરત ધારા વહી રહી છે.

એક નિસ્વાસે જીવ નિસરે, પણ દુખ ખમું છું તે જુએ વિચાર ।
તે વિનતી કરું રે વાલા, સુણો ઈન્દ્રાવતીના આધાર ॥ ૧૧ ॥

એક નિઃશાસની સાથે જ મારો જીવ નીકળી જવાનો છે, તેમ છતાં આ દુઃખ એટલા માટે સહન કરું છું કે મને જોઈને તમે એ માટે કંઈ વિચારશો. તેથી હું એવી પ્રાર્થના કરું છું, હે ઈન્દ્રાવતીના પ્રાણાધાર ! તમે મારા પોકારને જરૂર સાંભળો.

દેખે જીવ દુખ ઘણું દુરલભ, મેળો ધણીનો આ વાર ।
શ્રી ધામ મધે મેળો સદીવે, પણ દુરલભ મેળો સંસાર ॥ ૧૨ ॥

મારા જીવે ઘણાં અસહ્ય દુઃખ દીઠાં છે. આ સમય ધણીજના મેળાપનો છે. દિવ્ય પરમધામમાં તો મિલન સદૈવ થાય છે પરંતુ આ માયાવી સંસારનો મેળાપ દુર્લભ છે.

નૌતનપુરીમાં ધણી મળવાને, જીવ ન મૂકે કાયા ।
ધણીનો વિછોડો ઘેર જિણ નહીં, વિછોડો મેળો માંહે માયા ॥ ૧૩ ॥

નવતનપુરીમાં ધામધણી સદ્ગુરુના મેળાપ માટે આ જીવ શરીરને છોડતો નથી. અખંડ પરમધામમાં તો ધામધણીનો વિયોગ ક્ષણભર માટે પણ થતો નથી. વિયોગ અને મિલન તો આ માયાવી સંસારમાં જ છે.

આ મેળો દુર્લભ તે માટે, નહીં આવે બીજ વાર ।
તે માટે જીવ કલપે મારો, નૌતનપુરી મળવા આધાર ॥ ૧૪ ॥

આ પ્રકારનો મેળાપ થવો અતિ દુર્લભ હોય છે. આવો અવસર (મનુષ્ય જીવન) બીજ વાર મળવાનો નથી. તેથી મારો જીવ નવતનપુરીમાં મારા જીવનાધારને મળવા માટે વ્યાકુળ થઈ રહ્યો છે.

હવે ન થાય મેળો શ્રી દેવચન્દ્રજીસું, જો કીજે અનેક ઉપાય ।
ઘરે મેળો અભંગ છે, પણ નૌતનપુરીએ ન થાય ॥ ૧૫ ॥

હવે અનેક ઉપાય કરવા છતાં પણ સદ્ગુરુશ્રી દેવચન્દ્રજી મહારાજ સાથે મેળાપ થવાનો નથી. દિવ્ય પરમધામમાં તો અખંડ મિલન છે, પરંતુ નવતનપુરીમાં તેમની સાથે પહેલાંની જેમ મિલન થઈ શકતું નથી.

સુંદર શ્રીમુખ વચન સાંભરે, ત્યારે જીવને કાળજે લાગે ધાય ।
પણ ચૂકી અવસર જો હું પહેલી, તો ન આવે હાથ તે દાય ॥ ૧૬ ॥

સદ્ગુરુના શ્રીમુખથી નીકળેલાં મધુર વચનોને જ્યારે યાદ કરું છું ત્યારે કાળજુ ફાટી જાય છે. પરંતુ હવે શું કરું ? પહેલાં જ અવસર ચૂકી ગઈ છું અને હવે એ અવસર હાથ આવવાનો નથી.

હવે કણકળીને કહું છું રે વાલા, મુને તેડજો ચરણો ।
તેહને છેહ કેમ દીજિએ રે વાલા, જે આવી ઊભી સરણો ॥ ૧૭ ॥

હવે તો હું બ્યાકુળ થઈને કહું છું- હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! તમે મને પોતાનાં ચરણોમાં તત્કષણ બોલાવી લો. હે નાથ ! જે તમારે આશ્રયે આવીને ઊભી છે તેનો તમે કેવી રીતે ત્યાગ કરી શકશો ?

હવે બ્રહ્મ વીટી વિનિતા કહે, રખે બિણ લાવો વાર ।
અમને આવી તેડી જાઓ, જેમ લઉં લાભ માંહે સંસાર ॥ ૧૮ ॥

હવે વિરહ વેદનાથી વેરાઈ ગયેલી આ વનિતા કહે છે - હે સ્વામી ! હવે ક્ષણભરનો પણ વિલંબ ના કરશો. તમે સ્વયં આવીને મને તમારી સાથે લઈ ચાલો, જેથી હું આ માયાવી સંસારમાં તમારા મિલનનો લાભ લઈ શકું.

આ માયાનો મેળો છે દુર્લભ, જુઓને વિચારી મન ।
લઉં લાભ મળીને તમને, જેમ સહુ કોઈ કહે ધન ધન ॥ ૧૯ ॥

માયાનો આ મેળાપ અતિ દુર્લભ છે. આ તથને મનથી વિચારી જુઓ. તમારી સાથે મિલન થયા પછી હું પણ આનંદનો લાભ લઈ લઉં જેથી સહુ કોઈ આપણા મિલનની પ્રશંસા કરે.

અજાણયું ધન ગયું રે અનંત, પણ જાણ્યું તે ધન કેમ જાએ ।
જે નિધિ ગઈ અચેત થકી, હું દાણું તે તેણી દાહે ॥ ૨૦ ॥

અજાણમાં જ સદ્ગુરુરૂપી આપણું અનંત ધન ચાલ્યું ગયું, પરંતુ હવે જાણકારી થતાં તે હવે મારા હાથમાંથી કેવી રીતે ચાલ્યું જરો ? અજ્ઞાનાવસ્થામાં જે અખંડ નિધિ હાથથી નીકળી ગઈ અર્થાતું સદ્ગુરુ શ્રી દેવચન્દ્રજીનું ધામગમન થઈ ગયું, હું તે દુઃખ (બળતરા) થી બળી રહી છું.

ઈદ્રાવતી કહે આયત કરી, એક વાર તેડો અમને ।
જેમ ઉલટ કરું અતિ ધણો, આવીને જતું તમને ॥ ૨૧ ॥

ઈન્દ્રાવતી ઊંડી ચાહનાપૂર્વક પ્રાર્થના કરે છે કે મને એકવાર બોલાવી લો જેથી હું અત્યંત પરમાનંદ પ્રાપ્ત કરી શકું અને આવીને તમારા હૃદયને જતી લઉં.

મેં અનેક વાર જીત્યો છે આગે, તે તો જાણો છો ચિત્ત માંહે ।
તે માટે મોસું કરો રે અંતર, પણ નાઈચા ન છૂટસો કયાંહે ॥ ૨૨ ॥

આ પહેલાં પણ અનેકવાર મેં તમને જતી લીધા છે એ તો તમે પણ જાણો છો. કદાચ તેથી તમે મારાથી અંતર રાખો છો. પરંતુ આ રીતે ભાગીને મારાથી તો ક્યાં છૂટી શકવાના છો ?

હું જોર કરીને જ્યારે આવીસ ઈહાં, ત્યારે તમે કરસો કેમ ।
એણે વચને ઈન્દ્રાવતીએ, વાલોજ કીધાં છે નરમ ॥ ૨૩ ॥

જ્યારે હું બળપૂર્વક તમારી પાસે આવીશ તો તમે શું કરશો ? ઈન્દ્રાવતીએ આ રીતના વિનમ્ર
વચનો દ્વારા પ્રિયતમ ધણીના હૃદયને ક્રોમળ બનાવી દીધું.

હવે તત્થિષા તેડવા ધણી આવસે, વાલે સાંભળિયા સમાચાર ।
એ વચન સુણીને ઈન્દ્રાવતીને, વાલો રુદ્ધાસું ભીડસે આધાર ॥ ૨૪ ॥

હવે પ્રિય ધણી તત્કષા મને લેવા આવશે, કારણ કે તેમણે બધો વૃત્તાંત સાંભળી લીધો છે. આ
વચનોને સાંભળીને પ્રિયતમ, પ્રાણાધાર ઈન્દ્રાવતીને હૃદય સરસી ચાંપશે.

પ્રકરણ ૬ ચોપાઈ ૧૧૨

અધિક માસ – રાગ ધન્યાસરી

સુણો ને વાલૈયા, કહું મારી વીતક વાત ।
આવડાં ને દુખ તમે કાં, દીધાં રે નિઘાત ॥ ૧ ॥

હે પ્રિયતમ ! સાંભળો. હું તમને મારી વીતક (આપવીતી) કહી રહી છું. તમે મને આટલાં બધાં
દુઃખ કેમ દીધાં ?

રૂત સધળી રે હું ધણું કલાપી, પણ વાલૈએ ન લીધી મારી સાર ।
ન જાણું જીવ મારો કેમ કરી રાખ્યો, નહીં તો નવ રહે નિરધાર ॥ ૨ ॥

મેં બધી ઋતુઓમાં ધણો જ વિલાપ કર્યો, પરંતુ હે પ્રિયતમ ! તમે મારી સંભાળ સુધ્ધાં ન લીધી. હું
નથી જાણતી કે આવી અવસ્થામાં પણ તમે મારા જીવને શા માટે ટકાવી રાખ્યો, નહીં તો તેને ટકી
રહેવાની તો કોઈ સંભાવના જ નહોતી.

સનેહ વાલાજીનો સંભારતાં, એક નિસ્વાસે જીવ જાએ ।
પણ એ ન જાણું તમે કેહી વિધ કરીને, જીવ રાખ્યો કાયા માંહે ॥ ૩ ॥

પ્રિયતમ ધણીનો પ્રેમ અને મૂળ સંબંધ યાદ આવતાં જ એક જ શાસમાં જીવ (પ્રાણ) નીકળી જતો.
પરંતુ હું નથી જાણતી કે આ શરીરમાં તમે જીવને કેવી રીતે ટકાવી રાખ્યો છે ?

જ્યારે જીવ હુતો નિદ્રા માંહે, તેનો તે જુઓ વિચાર ।
પણ જ્યારે નિદ્રા ઉડાડી ધણીએ, ત્યારે કેમ રહે વિના આધાર ॥ ૪ ॥

જ્યાં સુધી મારો જીવ નિદ્રાધીન (અજ્ઞાનતામાં) હતો ત્યાં સુધી તો એવો વિચાર કરી શકતો હતો.
પરંતુ જ્યારે મારા ધણીએ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા નિદ્રાને ઉડાડી દીધી તો પછી તે એમના વિના કેમ
કરીને રહ્યો છે ?

આપોપું ઓળખાવી કરી, આપ રહ્યા અંત્રીખ ।
પડદા પાછા કીધા પછી, ન જાણું જીવ રાખ્યો કેહી રીત ॥ ૫ ॥

પોતાની ઓળખ કરાવીને હે ધણી ! તમે અંતર્ધન થઈ ગયા. પડદો કર્યો (ધામગમન) પછી મારા
જીવને તમે કેવી રીતે ટકાવી રાખ્યો તે હું જાણતી નથી.

નહીં તો એ નિધ દીઠા પછી, બિણ એક અંતર ન ખમાય ।
વિધ સધળી દીસે તમ માંહે, ઓવારણે ઈન્દ્રાવતી જાય ॥ ૬ ॥

નહીં તો તારતમ જ્ઞાન (રૂપી નિધિ) મજ્યા પછી એક ક્ષાણનો પણ વિયોગ સહન થાય નહિ, આત્મ-સાક્ષાત્કારની બધી વિધિઓ તમારા અંતરાત્મામાં દીસે છે તેથી ઈન્દ્રાવતી પોતાના પ્રિયતમ ધણી પર પોતાનું સર્વસ્વ ન્યોદ્ધાવર કરી દે છે.

ષટ્રુત વાલાજી રે વહી ગઈ, તેના થયા તે બારે માસ ।
એવડો વ્રહ કેમ દીધો રે વાલૈયા, તમને હજી ન ઉપજે ત્રાસ ॥ ૭ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! છ ઋતુઓ તો ચાલી ગઈ કે જેના બાર મહિના હોય છે. આટલા લાંબા સમયનો વિયોગ તમે શા માટે આપ્યો ? હે ધણી ! હજી પણ તેને માટે તમારા મનમાં કોભ ઉત્પન્ન થતો નથી ?

બારે માસના પખ ચોવીસ, તેના ત્રણસે ને સાઠ દિન ।
ત્રણસે ને સાઠ વચે રાત થૈ, તમે હજિએ ન સુણો વચન ॥ ૮ ॥

બાર મહિનાના ૨૪ પક્ષ (પખવાડિયાં) અને તેના ગણેસો સાઠ દિવસ થાય છે. અને એ ગણેસો સાઠ દિવસોની એટલી જ રાત થઈ. તેમ છતાં તમે હજી પણ મારો પોકાર શા માટે સાંભળતા નથી ?

એક દિન રાત માંહે સાઠ ઘડી, એક ઘડી માંહે સાઠ પાણીવળ ।
એક પાણીવળ માંહે સાઠ પળ થાય, તમે એવડાં રુસણાં કીધાં સબળ ॥ ૯ ॥

એક દિવસ અને રાતની સાઠ ઘડીઓ હોય છે. એક ઘડીમાં પાણીમાં સાઠ વાર પરપોતા ઊઠે છે. એક પરપોતા ઊઠવામાં સાઠ પળ વીતે છે. આટલા લાંબા સમય સુધી તમે મારાથી શા માટે રિસાયેલા રહ્યા ?

વળી ને વસેકે અપર મહીનો, અધકો તે આવ્યો જેઠ ।
હવે કસને પૂરો કસોટિએ, તમે પારખું લેઓ છો મારું નેઠ ॥ ૧૦ ॥

બીજી વિશેષતા એ છે કે બાર મહિના પછી બીજો અધિક માસ જ્યેષ મહિનો આવ્યો. આટલો લાંબો સમય વીત્યા પછી મને લાગે છે કે તમે કસોટી પર કસીને મારી પરીક્ષા લઈ રહ્યા છો.

હું અંગ રાખું વાલાજીસું મળવા, નહીં તો તતબિણ દઉં નિવેડ ।
વળી મેળો ન આવે નૌતનપુરીએ, તે માટે કરું છું જેડ ॥ ૧૧ ॥

મેં પ્રિયતમ ધણીના મિલનની આશામાં મારું શરીર ટકાવી રાખ્યું છે નહીં તો ક્ષા ભરમાં જ તેનો ત્યાગ કરીને નિવેડો લાવી દઉં. પણ પછી નવતનપુરીમાં મેળાપનો આવો સમય નહિ આવે, એટલા માટે હું આ જિદ કરી રહી છું.

વલ્લભ તણો વ્રહ ન ખમાય, વળી ને વસેકે હવણાં ।
પ્રમોધપુરી માંહે પ્રમોધ દીધો, હવે મનોરથ છે આતિ ધણાં ॥ ૧૨ ॥

પ્રિયતમ ધણીનો વિયોગ વિશેષ રૂપે આ વિકટ વખતમાં સહ્યો જતો નથી. પ્રબોધપુરી (કારાગૃહ)માં તમે ઉપદેશ આપ્યો, પરંતુ હજી પણ મારા કેટલાય મનોરથો બાકી છે.

તે માટે હું વ્રહ સહું છું, જીવ રાખું સમજાવી મન ।
નૌતનપુરી તમસું મેળો કરી, મારે સાંભળવા છે શ્રીમુખવચન ॥ ૧૩ ॥

તેથી હું વિરહનું હુઃખ સહન કરી રહી છું હજુ પણ મનને સમજાવીને જીવ (પ્રાણ) ને ટકાવી રાખ્યો છે. મને નવતનપુરીમાં તમારી સાથે મળીને તમારા શ્રી મુખેથી વચન (તારતમ જ્ઞાન) સાંભળવાં છે.

જેણી રુતે મુને કીધી પરદેસણ, વળી તે આવ્યો અસાઠ ।
હજુ વિદ્ધોડો ન ભાજો રે વાલા, જીવને થઈ વળી વાઢ ॥ ૧૪ ॥

જે ઋતુમાં તમે મને વિદેશ (માયા)માં મોકલી હતી તે આખાઠ મહિનો ફરીથી આવી ગયો છે. હે ધામધાણી ! હજુ સુધી વિયોગનો આધાત સમ્યો નથી ને ત્યાં તો તેના ઉપર ફરીથી વિરહનો બીજો આધાત લાગ્યો.

વાઢ વસેકે થૈ જોરાવર, તે ઉપર દીધું વળી લોણ ।
અવગુણ મારા તમે આણ્યાં ચિત્સં, હવે ખબર તે લેસે મારી કોણ ॥ ૧૫ ॥

આ ધા ધણો જ હુઃખદાયી છે. વળી તેના પર મીહું ભભરાવાયું છે (સદ્ગુરુના ધામગમનનો ધા ધણો જ પ્રબળ છે. વળી તેમના નામ પર મેળો કરવાની તૈયારી કરતી વખતે નજરબંદ થવાનો ધા લાગ્યો તે ધા પર મીહું ભભરાવા સમાન છે). હે પ્રિયતમ ધણી ! જો તમે મારા અવગુણોને ચિત્તમાં ધારણ કરી રાખશો તો પછી મારી કોણ સાર- સંભાળ લેશો ?

મું વિલખતાં તમે દ્યા ન કીધી, હવે સ્યો વાંક કાંકું તમારો ।
દિન ધણાં હું રહીસ તમ સારું, હવે જો જો તમે જોર અમારો ॥ ૧૬ ॥

ઈન્દ્રાવતી વ્યાકુળતા પૂર્વક કહે છે- હું તરફડી રહી અને તમે મારા પર દ્યા ન કરી. હવે તમારો શો દોષ કાંકું ? તમારી રાહ જોતાં જોતાં હજુ પણ હું કેટલાય દિવસો સુધી અહીં જીવતી રહીશ. હવે તમે મારી શક્તિને અવશ્ય નિહાળો.

આ પોહોરો છે કઠણ એવો, તમે થૈ બેઠા અળગાં અવળ ।
કળકળ્યાનું ઈહાં કામ નહીં, જીતિએ પોતાને બળ ॥ ૧૭ ॥

આ સમય ધણો કઠણ છે. તમે તો પહેલેથી જ અલગ થઈને બેસી ગયા છો. હવે અહીં તડ્યા કરવાથી કોઈ કામ સરવાનું નથી. હવે તો આત્મબળથી જ જતવું પડશે.

કેડ બાંધીને જ્યારે કીજે ઉપાય, ત્યારે તમે થાઓ નરમ ।
આપોપું જ્યારે નાભિએ આંખ મીચી, ત્યારે તમને આવે સરમ ॥ ૧૮ ॥

કમર કસીને જ્યારે પ્રયત્ન કરવામાં આવશે ત્યારે તમે દ્રવિત થશો. જ્યારે હું આંખ બંધ કરીને મારી જાતને તમને સમર્પિત કરી દઈશ ત્યારે તમને લજજાનો અનુભવ થશે.

ઈન્દ્રાવતી કહે વળી મનોરથ પૂરજો, જો તમે રાખો પોતાની લાજ ।
તતભિંણ આવીને તેડી જાઓ, જેમ કાંકું મારા રુદ્ધયાની દાજ ॥ ૧૯ ॥

ઈન્દ્રાવતી ફરીથી કહે છે કે જો તમે તમારી લાજ રાખવા માગતા હો તો મારી અભિલાષાઓ પૂરી કરો. તમે તત્કષણ આવીને મને બોલાવી જાઓ, જેથી હું મારા હૃદયની ચાહનાને મટાડી શકું.

ષટ્રુતીનો કલસ – રાગ પ્રભાતી

વચન વાલાજીનાં વાલેરાં રે લાગે,
મુને મીઠરડાં રે લાગે, સંભળાવો ચરચા મીઠડી વાણ રે ।
વચન જે તારતમ તણાં રે, હવે નહીં મૂકું નિરવાણ રે ॥ ૧ ॥

મને પ્રિયતમ ધણીનાં વચનો ધણાં મીઠાં લાગે છે. હે ધણી ! હવે મધુર વચનો દ્વારા ચર્ચા સંભળાવો.
દિવ્ય તારતમનાં વચનોને હવે હું છોડિશ નહિ, એ નક્કી જ છે.

સુષિયાં જે સુંદર તણાં રે, ન મૂકિએ એહ વચન રે ।
આટલા દિવસ મેં વિચાર ન કીધો, નવ લીધું વચનનું ધન રે ॥ ૨ ॥

જેમણે ધણીનાં સુંદર વચનો (તારતમ જ્ઞાન) સાંભળી લીધાં છે તે તેને છોડશે નહિ. આટલા દિવસો સુધી મેં વિચાર (મનન) નથી કર્યો અને તમારાં વચનો રૂપી ધનને પણ ગ્રહણ કર્યું નથી.

ધણાં દિવસ મેં ન જાણ્યું મારા વાલા, વચન તણી જે નિધ રે ।
જીવના નેત્ર ઉઘાડી કરીને, તમે દયા કરી મુને દિધ રે ॥ ૩ ॥

હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! મેં તમારાં વચનોરૂપી નિધિને કેટલાય દિવસો સુધી ઓળખી નહિ. મારા જીવનાં અંતઃચક્ષુ ખોલીને તમે દયા કરીને મને અખંડ જ્ઞાન આપ્યું છે.

ચરચા જે શ્રીમુખ તણી, સુંદર વાણ વચન રે ।
એના વિચાર મોસું કરો રે વાલા, મોકણું મેલીને મન રે ॥ ૪ ॥

તમારા શ્રીમુખથી નીકળેલી વાણીની ચર્ચા અતિ સુંદર (મધુર) છે. હે પ્રિયતમ ! હવે તમારા ઉદાર મનથી મારી સાથે એ વચનો પર વિચાર વિમર્શ કરો.

પેરે પેરેની પ્રીછવની કરી રે, વિધ વિધનાં કહો દ્રષ્ટાંત ।
ત્રજ રાસ ને ધર તણી, મુને કહો વીતક વરતાંત ॥ ૫ ॥

મને વારંવાર જુદા જુદા પ્રશ્નોની સાથે જુદાં જુદાં દષ્ટાંતો આપીને અખંડ ત્રજ, રાસ તથા પરમધામનો પૂરો વૃત્તાંત સંભળાવો.

આડીકા જે તમે કીધાં મારા વાલા, સાથ મળવાને જેહ ।
તેહ તણો વિચાર કરી રે, મુને જુગતે પ્રીછવો વળી એહ ॥ ૬ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી! સુંદરસાથને એકત્રિત કરવા માટે તમે જે ચમત્કાર પૂર્ણ (આડીકા) લીલા કરી, તે પણ વિચાર કરીને મને યુક્તિપૂર્વક સમજાવો.

તારતમ તણો વિચાર કરો રે, પહેલો ફેરો થયો કેહી પેર ।
કેહી પેરે મનોરથ કીધાં, જાગ્યા કેહી પેરે ધેર ॥ ૭ ॥

તારતમ જ્ઞાનનાં વચનો પર બરાબર વિચાર કરીને કહો કે પહેલી વાર ત્રજ, રાસની લીલા કેવી રીતે અને ક્યાં થઈ ? એ લીલાઓ દ્વારા કેવી રીતે આપણા મનોરથ પૂરા કર્યો અને આપણો ક્ષણમાત્ર માટે દિવ્ય પરમધામમાં કેવી રીતે જાગૃત થયાં ?

આણે ફેરે અમે કેમ કરી આવ્યા, અને તમે આવ્યા છો કેમ ।
તમે કોણ ને તમ માંહે કોણા, મુને કહીને પ્રીછવો વળી એમ ॥ ૮ ॥

આ વખતે ગ્રીજા (જાગણીના) બ્રહ્માંડમાં કેવી રીતે આવ્યાં અને હે ધણી ! તમે પણ કેવી રીતે આવ્યા છો ? તમે કોણ છો, તથા તમારા હદ્યમાં કયું રૂપ વિરાજમાન છે ? મને આ બધી બાબતો કહી સંભળાવો.

પોતે પ્રગટ પધારચા છો, આડા દેઓ છો વ્રજ ને રાસ ।
ઈંદ્રાવતીસું અંતર કાં કીધું, તમે દેઓ મુને તેનો જ્વાબ ॥ ૯ ॥

હે સદ્ગુરુ ધણી ! તમે સ્વયં પ્રગટ રૂપે જાગણીના બ્રહ્માંડમાં આવ્યા છો. અને ફરીથી વ્રજ અને રાસની ચમત્કારપૂર્ણ (આડીકા) લીલાઓ તરફ સંકેત કરો છો. હવે તમે મને જ્બાબ આપો કે તમે ઈન્દ્રાવતી સાથે આટલું અંતર (ભેદ) કેમ રાખ્યું છે ?

આપોપું ઓળખાવી મારા વાલા, દરપણ દાખો છો પ્રાણનાથ ।
દરપણનું સું કામ પડે, જ્યારે પહેરયું તે કંકણ હાથ ॥ ૧૦ ॥

હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! સ્વસ્વરૂપનો સાક્ષાત્ પરિયય કરાવીને તમે વ્રજ રાસની આડીકા લીલારૂપી દર્પણ બતાવી રહ્યા છો. જ્યારે મેં તમારું કંકણ (તારતમ જ્ઞાન રૂપી ચૂડી) હાથમાં પહેર્યું છે તો (વ્રજ, રાસની આડીકા લીલારૂપી) દર્પણનું શું કામ છે ? (તાત્પર્ય છે કે ‘ગુરુઃ સાક્ષાત् પરબ્રહ્મ’ અનુસાર સદ્ગુરુ જ સાક્ષાત્ સ્વરૂપ છે.)

મુને અમલ માયાનો જોર હુતો, તમે તે માટે કીધો અંતર ।
હવે તમે પડા ટાણ્યા રે વાલા, આપ છિપસો કેહી પર ॥ ૧૧ ॥

મારા પર માયાનો પ્રબળ મદ ચડ્યો હતો, તેથી તમે મારાથી અંતર રાખ્યું છે. હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે જ્યારે તમે અજ્ઞાનતાનું આવરણ હટાવી લીધું છે તો તમે કેવી રીતે છૂપા રહી શકશો ?

આપોપું ઓળખાવી કરી રે, મુને દીધો વદેસ ।
અવગુણ જે મેં કીધા મારા વાલા, તેની તમે હજ ન મૂકો રીસ ॥ ૧૨ ॥

તમે તમારી પિછાણ કરાવીને મને પરદેશ મોકલી દીધી છે. હે ધણી ! મેં જે અવગુણ (સાક્ષાત્ સ્વરૂપમાં ન ઓળખ્યા જેવા) કર્યા હતા તેનો રંજ હજ સુધી તમે તમારા હદ્યમાંથી કાઢતા નથી.

મુને માયા લહેર હુતી જોરાવર, તે માટે કીધા અવગુણો ।
અંધ થકો જ્યારે પડે રે કુવામાં, ત્યારે કેહો વાંક તેહ તણો ॥ ૧૩ ॥

મારા પર માયાની લહેરોનો અતિ પ્રબળ પ્રવાહ હતો. તેથી મારામાં અવગુણ આવી ગયા. આંધળી વ્યક્તિ જો કુવામાં પડી જાય તો એમાં તેનો શો દોષ ?

તમે કહેસો જ્યારે તારતમ સાંભળ્યું, ત્યારે અંધ કહેવાય કેમ ।
તેહ તણો પડ ઉત્તર દઉં, તમે સાંભળો દ્રઢ કરી મન ॥ ૧૪ ॥

તમે કહેશો કે મેં જ્યારે તારતમ જ્ઞાન સાંભળી લીધું છે તો પછી હું અંધ કેમ કરીને કહેવાઉં ? તો હું તેનો પણ ઉત્તર આપું દ્યું તે તમે દ્રઢ મનથી સાંભળો.

વચન સુણ્યાં તે ગ્રહ્યાં મન માંછે, જીવને મોહજલ પૂરી લહેર ।
તો દુખ તમને દેવંતાં, જીવને ન આવ્યો બેહેર ॥ ૧૫ ॥

તમારાં તારતમ જ્ઞાનનાં વચનો સાંભળીને મેં તે મનમાં ગ્રહણ કર્યાં, પરંતુ જીવ પર મોહ-જળનો ભારે પ્રભાવ હતો. તેથી તમને દુઃખી કરવામાં મનને જરાય પણ દઈ થયું નહિ.

વળી કહેસો જે નિરદોષ થાય છે, પણ નથી થાતી નિરદોષ કાંઈ હું ।
ધણી સામી બેસી આ મોહજલમાં, લેખું કેણી વિધે કરું ॥ ૧૬ ॥

તમે કહેશો કે હે ઈન્દ્રાવતી તું નિર્દોષ છે, પરંતુ હું સહેજ પણ નિર્દોષ નથી. હે ધણી ! તમારી સમક્ષ બેસીને આ મોહજળમાં હું મારા અવગુણોનું નિરૂપણ કેવી રીતે કરી શકીશ ?

હવે ને કહું તે સાંભળો મારા વાલા, હું વિનતા વાલાજી તમારી ।
અવગુણ જો અનેક હોય મારા, તોહે તમે લેઓ ને સુધારી ॥ ૧૭ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હું જે કંઈ કહી રહી હું, તે સાંભળો. હું તો તમારી અંગના હું. મારામાં જો અનેક અવગુણ હોય, તો પણ એ બધા તમે સુધારી લો.

જે મેં તમસું કીધા રે અવગુણ, તેની તમે વાળો છો રીસ ।
આપોપું ઓળખાવી કરી, તમે દીધો મુને વદેસ ॥ ૧૮ ॥

તમારી સાથે મેં જે અનુચ્ચિત વ્યવહાર (આપનાં વચનોનો અનાદર) કર્યો, તેનો કોધ તમે મારા પર ઉતારી રહ્યા છો. તેથી તમે પોતાની પિછાણ કરાવીને મને વિદેશ (નજર કેદમાં) મોકલી દીધી.

એક પુરીમાં આપણ બેઠાં, મુને કીધી પરદેસ ।
ગ્રહ તણી જે વાતો મારા વાલા, હું તમને આવી કહેસ ॥ ૧૯ ॥

એક જ નગરી (નવતનપુરી)માં આપણે બને બેઠા છીએ, પરંતુ તમે મને વિયોગ આપીને પરદેશ મોકલી દીધો. હે પ્રિયતમ ! વિરહ વેદનાની બધી વાતો હું ત્યાં આવીને તમને કહીશ.

જે ગ્રહ તમે દીધો રે વાલા, તે સિર ઉપર મેં સહ્યો ।
અવગુણ સાટે તમે એ દુખ દીધાં, હવે પાડ કેહનો નવ રહ્યો ॥ ૨૦ ॥

હે ધણીજી ! જે વિયોગ (નવ વર્ષના વિરહનું દુઃખ) તમે મને આપ્યું તેને મેં શિરોધાર્ય કરીને સહન કર્યું. મારી ભૂલોના બદલામાં તમે મને દુઃખ આપ્યું. હવે કોઈનોય ઉપકાર (ઋણ) કોઈના ઉપર રહ્યો નહિ.

હવે હું આવીસ તમ પાસે, તું જાઈસ નાઈયો કયાંહે ।
તે છેતરી ઘણાં દિન મુને આગે, તે વાર બૂઠી ત્યાંહે ॥ ૨૧ ॥

હવે હું (પ્રેમ, ભક્તિને લઈને) તમારી પાસે આવીશ તો તમે ભાગીને ક્યાં જશો ? કેટલાય દિવસો તમે મને છેતરી ગયા પણ હવે તે સમય તો વીતી ગયો.

અંગ ઉમંગ ન માય રે વાલા, હવે તો સું કરું કેહી પર ।
પહેલું અંગ ભીડીને દાઝ ભાજું, પછે તેડી જાઉં મારે મંદર ॥ ૨૨ ॥

હે ધણી ! મારા શરીરમાં ઉમંગ માતો નથી. હવે તમને મળવા માટે શો ઉપાય કરું ? સહુથી

પહેલાં તો હું તમને આલિંગન આપીને મારા વિરહારિને શાંત કરીશ. પછી મારા મન મંદિરમાં તમને બેસાડીશ.

જિહાં લગે પાડ હુતો મારે માથે, તિહાં લગે હુતી ઓસિયાળી ।
હવે મારી પેર જો જો રે વાલા, હું ન ટણું તુંથી ટાળી ॥ ૨૩ ॥

જ્યાં સુધી મારા પર તમારો ઉપકાર હતો ત્યાં સુધી હું તમને આધીન હતી. હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે તમે મારી શક્તિ જુઓ. તમે મને દૂર કરશો તોય દૂર નહિ થાઉં.

હવે હું જતું તુંને જોપે કરી, મેં ઓળખિયો આધાર ।
મેં અનેક વાર જ્યાં રે આગે, વળી ને વસેકે રે આ વાર ॥ ૨૪ ॥

હવે હું તમારા પર વિજય મેળવીશ, કેમકે મેં પ્રાણાધાર ધણીને પિછાણી લીધા છે. મેં તમને આ પહેલાં વ્રજ, રાસમાં પણ કેટલીય વાર જ્યાં છે પરંતુ આ વખતે વિશેષ રૂપે જતીશ.

કેહી પેરે વાદ કરીસ તું મોસું, તું છે મારો જાણ્યો ।
જિહાં જેણી પેરે કહીસ રે વાલા, તિહાં આવીસ મારો તાણ્યો ॥ ૨૫ ॥

તમે મારી સાથે કેવી રીતે વિવાદ કરવા માગો છો તે હું તમને બરાબર જાણું છું. હે પ્રિયતમ ધણી ! જ્યાં જે રીતે કહીશ તે પ્રમાણે પ્રેમરૂપી દોરથી બંધાઈને તમે મારી પાછળ પાછળ ખેંચાઈ આવશો.

જો એક પગ ભર રાખું તુંને, તો હું ઈંદ્રાવતી નાર ।
દિન ઘણાં તું છપયો મોસું, હવે નહીં છપી સકે નિરધાર ॥ ૨૬ ॥

જો હું તમને એક પગ પર ઊભા રાખું તો મારું નામ ઈન્દ્રાવતી સાર્થક થશે. કેટલાય દિવસો સુધી તમે મારાથી છૂપા રહ્યા, પરંતુ હવે નક્કી તમે છૂપા રહી નહિ શકો.

હવે જેમ નચવું તેમ નાચો રે વાલા, આવ્યા ઈંદ્રાવતીને હાથ ।
તે વસીકરણની દોરિએ બાંધું, જેમ દેખે સઘળો સાથ ॥ ૨૭ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે તો હું તમને જેમ નચાવીશ તેમ તમારે નાચવું પડશે. હવે તો તમે ઈન્દ્રાવતીના વશમાં આવી ગયા છો. હવે હું તમને પ્રેમ (સેવા) રૂપી વશીકરણના દોરથી એવી રીતે બાંધી લઈશ કે સઘળો સુંદરસાથ તેને જોશે.

જોઈએ કોણ મુકાવે જોરાવર, તે કોય દેખાડો નાર ।
મારે મંદિર થકી કોણ મુકાવસે, વસ મારે આવ્યા આધાર ॥ ૨૮ ॥

જોઉં છું એવી કઈ સખી છે જે મારા ધણીજીને મારાથી છોડાવી શકે. જો એવી કોઈ હોય તો બતાવો. મારા મન મંદિરમાં વિરાજમાન અને મને વશીભૂત થયેલા પ્રાણાધારને મારાથી કોણ છોડાવી શકે છે ?

જે કોઈ સુંદરી હોય રે જોરાવર, તેણે સીખવું વસીકરણ વાત ।
વિધ વિધની તેણે વિદ્યા દેખાડું, જેણે વસ થાય પ્રાણાનો નાથ ॥ ૨૯ ॥

જો એવી કોઈ શક્તિશાળી સખી હોય તો તેને હું વશીકરણનો મંત્ર શીખવારી દઉં. તેને અલગ અલગ પ્રકારની વિદ્યાઓ (કલાઓ) બતાવી દઉં કે જેના દ્વારા પ્રાણોના નાથ વશમાં આવી જાય.

દેતાં વિદ્યા કોઈ જોર ન દાખે, તો સખી બળ કરી મુકાવસે કેમ ।
ઈદ્રાવતીને વસ આવ્યા છો, હવે જેમ જાણસે કરસે તેમ ॥ ૩૦ ॥

એવી વિદ્યા આપતી વખતે જો કોઈ (પ્રેમરૂપી) બળનું પ્રદર્શન ન કરે, તો તે સખી રીતે બળપૂર્વક ધણીજથી મને છોડાવી શકશે ? હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે તો તમે ઈન્દ્રાવતીના વશમાં આવી ગયા છો. હવે તે જેવું ઈચ્છશે તેવું કરશો.

સેવા કંઠમાલા ઘાલું તેહ સનંધની, પોપટ કરું નીલડે પાંખ ।
પ્રેમ તણાં પાંજરા માંછે ઘાલી, હું થાઉં સાખ ને દ્રાખ ॥ ૩૧ ॥

તમારા દ્વારા બતાવેલ પ્રેમ અને સેવાને અનુરૂપ પ્રેમસેવા રૂપી માળા (કંઠમાળા) તમને પહેરાવીશ અને તમને લીલી પાંખવાળો પોપટ બનાવીશ. પછી પ્રેમના પિંજરામાં નાખીને મારી જાતને ઝાડ પર ના પાકેલી (અધકચરી પાકેલી કેરીની) શાખ અને દ્રાક્ષની જેમ તમારા પર સમર્પિત થઈ જઈશ.

હવે હું કહીસ તેમ તું કરીસ, મુને વ્રહ દીધો અતિ જોર ।
તોહે તે મારી ખબર ન લીધી, મેં કીધાં ધણાં બકોર ॥ ૩૨ ॥

હવે હું જેમ કહીશ એમ જ આપે કરવું પડશે. કારણ કે તમે મને અતિ કઠોર વિરહ-વિયોગ આઓ છે. મેં રડી રડીને પોકાર કર્યો હતો છતાં પણ તમે મારી સાર- સંભાળ લીધી નહોતી.

ખાર હવે તે હું વાળું રે વાલા, ધણાં દિન હુંતી રુદે જાળ ।
જ્યારે મેં તમને ભીડ્યાં જીવસું, ત્યારે રુદે ઠરયું તતકાળ ॥ ૩૩ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે હું મારા હદ્યમાં કેટલાય દિવસથી બળી રહેલી રંજ અને વિરહવેદનાની જવાળાને દૂર કરી રહી છું. જે વખતે મારા જીવનું તમારી સાથે મિલન થયું, એ જ વખતે મારું હદ્ય શીતળ અને શાંત થઈ ગયું.

જીવ સકોમલ કૂપળ કાઢે, બ્ધિણ નવ લાગી વાર ।
કૂલે રંગ ફળ ફળિયા રે તતભિણ, રંગ રંગ્યો વિનતા આધાર ॥ ૩૪ ॥

પ્રિયતમ ધણી સાથે મિલન થતાં જીવાત્મામાં શીતળતા (નમ્રતા)ના અંકુર કૂટવા લાગ્યા. એમાં ક્ષણ માત્રનો પણ વિલંબ થયો નહિ. ત્યાર પછી ક્ષણભરમાં જ તે અંકુર ફળમાં પરિવર્તિત થઈ ગયા અને હું પ્રિયતમ ધણીના પ્રેમરંગમાં રંગાઈ ગઈ.

ઈદ્રાવતીને એકાંતે હાથ આવ્યા, હવે જો જો અમારું બળ ।
તે વસીકરણ કરું રે તમને, જેણે અળગાં ન થાઓ નેહેચણ ॥ ૩૫ ॥

હે ધણીજ ! તમે ઈન્દ્રાવતીના હદ્યરૂપી એકાંત સ્થળે આવીને બેસી ગયા છો. હવે મારા બળને જુઓ. હું તમને એવી રીતે વશ કરી રાખીશ કે તમે મારાથી ક્યારેય અલગ થઈ શકશો નહિ.

હવે અધભિણ હું અળગાં ન કરું, આત્માએ લીધી આત્મસું બાથ ।
જીત્યો મેં તુંને જોર કરી, દેખતાં સરવ સાથ ॥ ૩૬ ॥

હવે હું ધણીજને અર્ધધી ક્ષણ પણ અલગ થવા નહિ દઉં. મારો આત્મા તમારી સાથે મળીને એકાકાર થઈ ગયો છે. મેં આત્મબળ દ્વારા તમને સમસ્ત સુંદરસાથના દેખતાં જ જીતી લીધા છે.

તેજસું તેજ કરું રે મેળાવો, જોતને જોત છે ભેળા ।
અંગ સદીવે છે રે એકઠાં, પર આતમને મેળા ॥ ૩૭ ॥

ધણીજના પ્રકાશની સાથે હું મારો પ્રકાશ મેળવી દઉં. તમારી જ્યોતિ સાથે મારી જ્યોતિ ભળી ગઈ છે. પરમધામમાં આપણાં અંગ પર આત્માના રૂપમાં હમેશાં એકઠાં જ છે.

અનેક વાસનાઓ તમે ઓળખિયો, પણ મેં ઓળખ્યો ધામ ધણી ।
તે મોસું ટાળા ઘણુંએ કીધાં, પણ મેં જીત્યો વિધ ધણી ॥ ૩૮ ॥

હે સદ્ગુરુ ધણી ! તમે તો અનેક બ્રહ્માત્માઓ (વાસનાઓ)ને ઓળખ્યા, પરંતુ મેં તો કેવળ તમને જ ઓળખ્યા છે. તમે મને ટાળવા માટે ઘણા પ્રયત્નો કર્યા, પરંતુ મેં યુક્તિપૂર્વક તમને જીતી લીધા.

વાસના સકળને તમે પરખો છો, જોઈ સરવેનાં ચેહેન રે ।
અંગ ઓળખી શ્રી ધામ મધે, ત્યારે દેખો આહીં ઊભી એન રે ॥ ૩૯ ॥

સમસ્ત બ્રહ્માત્માઓને તેમનું આચરણ (ચરિત્ર) જોઈને આપ ઓળખી લો છો તેમજ પરમધામમાં તેમના પર આત્માને પિછાડીને તેમને તમે અહીં યથાર્થરૂપે જુઓ છો.

મેં તુંને પરખ્યો પૂરે ચેહેને, અંગ ઓળખ્યું હું અરધાંગ ।
મેં તુંને જીત્યો સધળી પેરે, શ્રીધામ ધણી હું અભંગ ॥ ૪૦ ॥

મેં બધાં લક્ષણો (આચરણ) દ્વારા તમારા સ્વરૂપને ઓળખી લીધું છે, છેવટે તો હું તમારી જ અર્ધાગિની છું. મેં તમને સર્વપ્રકારે જીતી લીધા છે. હું તમારી અખંડ સોહાગણ છું.

સાથ સકળનાં વચન વિચારી, ચિત ઓળખો છો સર્વ જાણ ।
વચન પાધરાં પ્રગટ કહે છે, જે પગલાં ભરિયાં પ્રમાણ ॥ ૪૧ ॥

તમે સમસ્ત સુંદરસાથનાં વચનો પર વિચાર કરીને તેમજ તેમના ચિતની બધી જાણકારી કરીને તેને ઓળખો છો. પરંતુ તમારાં વચનો તો એકદમ સ્પષ્ટરૂપે કહે છે કે જે પગલાં વ્રજથી રાસ મંડળમાં જતાં માંડ્યાં હતાં તે જ એનું સાચું પ્રમાણ છે.

શ્રીજનાં વચન મેં વિચારિયાં, નિધ લીધી વચનોની સાર ।
વિવિધ પેરે મેં તુંને રે વાલા, હું જીતી ધામ ધણી આધાર ॥ ૪૨ ॥

સદ્ગુરુનાં વચનો પર મેં વિચાર (મનન) કર્યો તેમજ વચન રૂપી ધનનો સાર ગ્રહણ કર્યો. હે પ્રાણાધાર પ્રિયતમ ધણી ! વિવિધ રીતે મેં તમને જીતી લીધા છે.

ચૌદ ભવન જે સુકળાએ મથિયાં, વળી પડદે મથિયાં બ્રહ્માંડ તીત ।
તેહનો સાર તમે પ્રગટ કરી રે, સાથને દીધો રૂડી રીત ॥ ૪૩ ॥

ચૌદ લોકના જ્ઞાનનું સ્પષ્ટ મંથન શુકદેવ મુનિએ કર્યું. ત્યાર પછી આ બ્રહ્માંડથી પર એવા અખંડ વ્રજ-રાસનું પણ તેમણે પરોક્ષ મંથન કર્યું. એ બધાના સાર તત્ત્વને પ્રકટ કરીને તમે સુંદરસાથને સારી રીતે સમજાવ્યું.

તેમાં સાર હું તમ તણો મથિયા, તેહનો સાર લીધો આધાર ।
હું ધણિયાણી શ્રીધામધણીની, મેં જીત્યો અનેક વાર ॥ ૪૪ ॥

એ બધાંનું મંથન કર્યા પછી મેં જાણ્યું કે સર્વ સારનો સાર તો તમે પોતે જ છો. તમે મારા પ્રાણાધાર છો. હું શ્રી ધામધણીની અર્ધાગના છું. આ રીતે મેં ધણીજને અનેક વાર જીત્યા છે.

હવે ચરણોલાગી અંગ ભીડી ઈદ્રાવતી, મુને મારે ધણીએ કીધી સનાથ ।
મનના મનોરથ પૂરણ કરી, વાલે લીધી પોતાને પાસ ॥ ૪૫ ॥

હવે ઈન્દ્રાવતી પ્રિયતમ ધણીનાં શ્રી ચરણોમાં પ્રાણામ કરીને તેમને ગળે લગાવે છે. અને કહે છે કે મારા ધણીએ મને સનાથ બનાવી દીધી. મનના મનોરથને પૂરા કરીને પ્રિયતમે મને પોતાની પાસે બોલાવી લીધી છે.

સાથ હુતો જે ઈદ્રાવતી પાસે, વાલે પૂરી તેની આસ ।
સકળ મનોરથ પૂરણ થયા રે, ફળિયાં તે રાસ પ્રકાસ રે ॥ ૪૬ ॥

જે સુંદરસાથ આ વખતે ઈન્દ્રાવતીની સાથે હતો તેમની ઈશ્છા પણ પ્રિયતમ ધણીએ પૂરી કરી. આ રીતે બધા મનોરથ પૂરા થયા જેને લઈને રાસ તેમજ પ્રકાશનો આવિર્ભાવ થયો.

ઇતિશ્રી ષટ્રુતી

પ્રકરણ ૮ ચોપાઈ ૧૭૭

બારમાસી - રાગ મલાર

(નજર કેદમાં રહીને શ્રી પ્રાણનાથજીએ સદ્ગુરુના વિયોગજન્ય વિરહવિલાપ ષટ્રુતુઓમાં કર્યો, તે વખતે તેમને શ્રી કૃષ્ણ વિયોગથી સંતાપ પામેલી ગોપીઓનું સ્મરણ થઈ આવ્યું. તેથી તેઓ અહીં તેમના વિરહનું વર્ણન કરે છે. જ્યારે શ્રી કૃષ્ણને અકૂર ગોકુલથી મથુરા લઈ ગયા તો ગોપીઓ વિરહતમ થઈને આમ કહે છે.)

પીઉજ તમે સરદની રૂતે રે સિધાવ્યાં, હાંરે મારા અંગડાંમાં વ્રહ વન વાવ્યાં ॥
એ વન બિણ બિણ કુંપળિયો મૂકે, હાંરે મારું તેમ તેમ તનું સૂકે ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧ ॥

હે શ્રી કૃષ્ણ ! તમે શરદ ઋતુમાં અમને છોડીને ચાલ્યા ગયા. અમારી હદ્ય ભૂમિમાં તમે વિરહનાં બી વાવી દીધાં. એ વિરહ વનમાં પ્રત્યેક ક્ષણો અંકૂર નીકળે છે. (અર્થાત્ વિરહવેદના વધતી જાય છે.) જેમ જેમ વિરહની જવાણા અધિક પ્રજજવલિત થાય છે તેમ તેમ મારું શરીર સુકાતું જાય છે.
હે શ્રી કૃષ્ણ ! હું પિયુ પિયુ કરી ને પોકારું છું.

વાલા હું તો પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું, પીઉજ વિના દોહેલા ઘણાં રે ગુજારું ॥
હું તો દુખડાં માંહે ના માંહે જ મારું, હું તો નિસ્વાસા અંગમાં ઉતારું ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૨ ॥

ગોપીઓ કહે છે કે હે પ્રિયતમ ! અમે પિયુ પિયુનું રટણ કરીને તમને પોકારીએ છીએ. તમારા વિના અમારા દિવસો દોષિલા (અસહ્ય) થઈ ગયા છે. આ દુઃખને હું અંદરને અંદર સહી રહી છું અને નિઃશાસને પણ અંદરને અંદર ઉતારું છું. હે કૃષ્ણ ! પિયુ પિયુનો પોકાર કરીને અમે તમને બોલાવીએ છીએ.

વાલા મારા ભાદરવે તે નદી નાલાં ભરિયાં, પીઉજી નિરમલ જલ રે ઉછળિયાં ॥
 વાલા મારા ગિર કુંગર ખળખળિયા, પીઉજી તમે એણો સમે હજિએ ન મળિયા ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૩ ॥

હે પ્રિયતમ ! ભાદરવા મહિનામાં વરસાદને કારણે નદીનાળાં ભરાઈ ગયાં છે. બધે સ્વચ્છ જળ ઉછળી રહ્યું છે. ગિરિકંદરાઓમાંથી જરણાં નીકળીને કલકલ ધ્વનિ કરતાં વહી રહ્યાં છે. હે પ્રિયતમ ! હજી સુધી તમે આવીને અમને મળ્યા નથી. હે શ્યામ ! પિયુ પિયુની રટ લાગવીને હું તમને પોકારી રહી છું.

વાલા તમે ચાલતાં તે ચાર દિનડા કહ્યા, હાં રે અમે એણી રે આસાએ જોઈને રહ્યા ॥
 વાલા અમે વચન તમારા ગ્રહ્યાં, હવે તે અવધ ઉપર દિનડા ગયા ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૪ ॥

હે કૃષ્ણ ! તમે મથુરા જતી વખતે ચાર દિવસમાં પાછા આવવાનું વચન આપ્યું હતું. અમે એ આશામાં તમારી પ્રતીક્ષા કરીએ છીએ. હે પ્રિયતમ ! તમારાં એ આશાસન ભરેલાં વચનોને આધારે તો અમે બેઠાં છીએ. પરંતુ હવે તો તમે આપેલ અવધિ ઉપર કેટલાય દિવસો વીતી ગયા છે. હે શ્યામ ! પિયુ પિયુ કરીને તમને હું પોકારું છું.

વાલા મારા દિનડા આસોના આવ્યા, હાં રે ઘેર મેઘલિયો બારે રે સિધાવ્યા ॥
 વન વેલાદિએ રંગ સોહાવ્યા, પીઉજી તમે એણો સમે વ્રજડી કાં ન આવ્યા ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૫ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે તો આશ્રિન માસ પણ આવી પહોંચ્યો. આ મહિનામાં બારે મેઘ પોતપોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા. વનસ્પતિ અને વેલીઓ પર મનમોહક રંગો પ્રગટ થયા છે. એવે વખતે હે કૃષ્ણ ! તમે વ્રજમાં ડેમ ન આવ્યા ? હે શ્યામ ! હું પિયુ પિયુ કહીને તમને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા એક વાર જુઓ વનદું આવી, હાંરે ચાંદલિએ જોત ચઢાવી ॥
 વેલાદિએ વનસ્પતિ રે સોહાવી, એણો સમે વ્રહણિયું કાં વિલખાવી ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૬ ॥

હે શ્યામસુંદર ! એકવાર આવીને વનની શોભા તો જુઓ. ચંદ્રમાએ ચારે તરફ પોતાનાં કિરણો પ્રસાર્યાં છે. વેલો અને વનસ્પતિ પણ શોભા આપી રહી છે. એવે વખતે વિરહિણીને શા માટે તડપાવી રહ્યા છો ? હે કૃષ્ણ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકાર પાડું છું.

હેમ રૂત

વાલા મારા હેમાળેથી હેમ રેત હાલી, એ તો વેરણ આવી રે વ્રહણિયું ઉપર ચાલી ॥
 વ્રજડી વીટી રે લીધી વચે ઘાલી, પીઉજી તમે હજિએ કાં બેઠા આપ જાલી ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧ ॥

હે શ્યામ સુંદર ! હિમાલય પર્વત પરથી શીતળ હવા લઈને હેમંત ઝતુ આવી પહોંચી, આ ઝતુ અમે વિરહિણીઓ માટે દુશ્મન બનીને આવી છે. તેણે સમગ્ર વ્રજભૂમિને ચારે તરફથી ઘેરી લીધી

છે. હે પિયુજી ! હજુ પણ તમે હઠ પકડીને (નિષ્ઠુર બનીને) કેમ બેસી રહ્યા છો ? હે કૃષ્ણ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકાર કરું છું.

રે ત્રણી તમે વ્રહણિયુંને કાં ન સંભારો, નંદ કુંવર નેહડો છે જો તમારો ॥
વાલા મારા દોષ ઘણો રે અમારો, પીઉજી તમે એણી વિધે અમને કાં મારો ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૨ ॥

હે વિરહી કૃષ્ણ ! જો તમારો અમારા પ્રત્યે સ્નેહ હોય તો તમે અમ વિરહિણીઓનું સ્મરણ કેમ કરતા નથી ? હે પ્રિયતમ ! અમારા દોષો તો ઘણા છે તેમ છતાં આ રીતે દુઃખ આપીને અમને કેમ મારી રહ્યો છો ? હે કૃષ્ણ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા કારતકિયો અંગાં કાંપે, નાહોલિયા તારો નેહડો બાળે મુને તાપે ॥
વાલા મુને ગુણ અંગ ઈદ્રિયો રે સંતાપે, પીઉજી વિના દુખાં તે સહુ મુને આપે ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૩ ॥

કારતક માસના શીતળ વાયુથી મારા શરીરનું પ્રત્યેક અંગ કંપી રહ્યું છે. હે પ્રાણપતિ ! તમારો પ્રેમ-વિરહ અમને બાળી રહ્યો છે. અમારાં ગુણ અંગ અને ઈન્દ્રિયો અમને દુઃખી (વ્યાકુળ) બનાવી રહ્યાં છે. પ્રિયતમ ધણી વગર એ બધાં અમને દુઃખદાયી થઈ પડ્યાં છે. હે કૃષ્ણ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા ટાઢી તે સહુને વાય, હાંરે અમ વ્રહણિયુંને અગિન ન માય ॥
ઉપર ટાઢો વાવલિયો ધમણ ધમાય, એ રત મુને સુતડા સૂલ જગાય ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૪ ॥

હે નાથ ! આ શીત ઋતુ સહુને પ્રભાવિત કરી રહી છે. અમ વિરહિણીઓથી આ વિરહનું દુઃખ ખમાતું નથી. વધારામાં આ શીતળ વાયુ ધમણની જેમ અને અધિક પ્રભાવિત કરે છે. આ ઋતુ સૂતેલાં દુઃખદર્દીને જાગ્રત કરે છે. હે કૃષ્ણ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકાર કરું છું.

વાલા મહીનો માગસરિયો મદ માતો, તે તો અમને મારસે રે જોની જાતો ॥
તારા વ્રહણી રહેસે રે વેરાટમાં વાતો, અમ ઉપર એમ કાં નાખી નિધાતો ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૫ ॥

હે પ્રિયતમ ! હવે મસ્તીભર્યો માગશર મહિનો આવી પહોંચ્યો. જુઓ તો ખરા, એ અમને જતાં જતાં મારી નાખશે. અને પછી તો તમારી આ વિરહિણીઓની (વેદનાની) કથા જ આ જગતમાં શેષ રહી જશે. આવું અસીમ દુઃખ તમે અમારા પર કેમ લાદી રહ્યા છો ? હે કૃષ્ણ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે વાલા મારા સિયાળો સુખણિયું માંગો, પીઉજીનાં સુખાંમાં સારી રાત જાગો ॥
વાલાજને વિલસે રે બડભાગો, અમને તો મંદરિયું મસાણ થૈ લાગો ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૬ ॥

હે પ્રાણપતિ ! શીત ઋતુમાં સૌભાગ્યવંતા આત્માઓ પ્રિયતમ ધણીનું સુખ જંખે છે અને પ્રિયતમના સુખમાં આખી રાત જાગતા રહે છે. એ સોહાગણ ભાગ્યવતી છે જે આ વખતે પોતાના પ્રિયતમ

સાથે વિલાસ કરી રહી છે. પરંતુ અમને તો પ્રિયતમ વગરનું અમારું ઘર શમશાન જેવું લાગે છે. હે શ્યામસુંદર ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

સીત રત

વાલા રુતડી આવી રે સીતલડી લૂખી, વેલડિયું વન જાય રે સર્વે સૂકી ॥
વસેકે વળી બાળે રે ઉતરિયો ફૂંકી, પીઉજી તમે હજિએ કાં બેઠા અમને મૂકી ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧ ॥

હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! આ અત્યંત શુષ્ણ શીત ઋતુ આવી પહોંચી. આ ઋતુમાં વનની બધી વેલો સૂકાઈ જાય છે. વિશેષ કરીને ઉત્તર દિશાનો વાયુ વાઈ રહ્યો છે. આવે વખતે હે પ્રિયતમ ! અમને છોડીને તમે હજ સુધી ક્યાં બેઠા છો ? હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુની રદ્દ પૂર્વક પોકારી રહી છું.

નાહોલિયા નિસ્વાસા ધમણ ધમાય, હાંરે મારા અંગડામાં અગિન ન માય ॥
વાલા તારી જાલડિયું કેમે ન જંપાય, પીઉજી તારો એવડો સ્યો કોપ કહેવાય ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૨ ॥

હે પ્રિયતમ ! મારા શાસોચ્છવાસ ધમણની જેમ નીકળે છે. મારા અંગે અંગમાં વિરહાનિ પ્રજવળી રહ્યો છે. હે પ્રિયતમ ! આ તે કેવો કોપ છે કે જેની જવાણાઓ હજ સુધી શાંત થતી નથી ? હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા પોસ મહીનો રે આવ્યો, હાં રે અમ દુખણિયુંને દુખ પૂરા લાવ્યો ॥
વેરીડો અમ ઉપર આવીને જંપાવ્યો, હાં રે મારું ચીરી અંગ મીઠડે ભરાવ્યો ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૩ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! હવે પોષ મહિનો આવી પહોંચ્યો. આ મહિનો અમે દુઃખીઓ માટે તો પૂરે-પૂરે દુઃખદાયી છે. આ શીતઋતુ અમારા પર શરૂ બનીને તૂટી પડી છે અને પહેલેથી જ ધવાયેલાં મારા અંગો પર મીઠુ ભભરાવ્યાનું કામ કરે છે. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા ટાઢી અગિનનો વાવલિયો વાય, નીલા ટણી સૂકીને ભાખરિયો થાય ॥
પાન ફૂલ ફળ સર્વે ઝરી જાય, વાલા અમે એ રુત કેમે ન ખમાય ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૪ ॥

હે પ્રિયતમ ! આ શીત ઋતુની ઠંડી હવા પાગલ થઈને આગની જેમ જલન પેદા કરી રહી છે. તેના પ્રભાવથી હરીભરી હરિયાળી સુકાઈને ભાખરી થઈ ગઈ છે. પાન, ફૂલ, ફળ વગેરે બધાં ખરી ગયાં છે. હે પ્રિયતમ ! આ ઋતુ કેમેય કરીને ખમાતી નથી. હે શ્યામસુંદર ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા આવ્યો રે મહીનો માછ, જંગલિયું બાળે રે વનસપતિ દાહ ॥
દાહનાં દાધાં રુખડિયો કેવા ચરમાય, સ્યામ વિના સુંદરિયું એમ સોહાય ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૫ ॥

હે પ્રિયતમ ધણી ! આ માછ મહિનો આવી પોહોંચ્યો છે. તેની ઠડક જંગલની વનસ્પતિયોને અભિનની જેમ દાહ આપે છે. આ દાહથી બળીને વૃક્ષોકેવાં કરમાઈ ગયાં છે. તેવી રીતે શ્યામસુંદર

વગર ગોપીઓ વિરહના દુઃખથી તડપી રહી છે. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે વાલા મારે મંદરિએ આવીને આરોગ, હાં રે અમ વ્રહણિયુંના ટાળો રે વિજોગ ॥
હાં રે સુંદર સેજડીનો આવી લેઓ ભોગ, એ તાં સકળ તમારો સંજોગ ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૬ ॥

હે પ્રિયતમ ! આપ મારે ઘેર આવીને ભોજન ગ્રહણ કરો અને અમે વિજોગજોનો વિયોગ મટાડી દો. અમારા હંદ્યની સુખસાધાનો ઉપભોગ કરો. કારણ કે તેને આપના મિલન માટે જ સજવી છે. (તેના પર આપનો જ અધિકાર છે.) હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારું છું.

વસંત રૂત

વાલા મારા આવે રે રુતદી વસંત, ચંદ્ર મુખ અમૃત રસ રે ઝરંત ॥
વાલા વનદુ મોરચું રે કુંપળિયો કરંત, એણો સમેન આવો તો આવે મારો અંત ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧ ॥

હે ધણી ! સુંદર વસંત ઋતુનું આગમન થઈ ગયું છે. એમાં ચંદ્રમાના મુખમાંથી અમૃતરસ જરી રહ્યો છે. હે પ્રિયતમ ! સધણું વન કળિયોથી ભરાઈ ગયું છે. આવા વખતે તમે નહિ આવો તો મારા જીવનનો અંત આવી જશે. તેથી હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ, પિયુ કહીને પોકાર પાડું છું.

એણો સમે અભીર ગુલાલ ઉછાળિયાં, ચોવા ચંદન કેસર કચોલે ભરિયાં ॥
નાહો નારી રમે રે ફાગણિએ મળિયાં, એણો સમે અમે તો ધણું કળકળિયાં ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૨ ॥

આ ઋતુમાં બધા અભીલ ગુલાલ ઉછાળે છે. ચંદન, કેસર વગેરેનાં ધોળ કરેલાં કચોરાં ભરી-ભરીને સ્ત્રી-પુરુષો મળીને ફાગણનો ઉત્સવ જેલી રહ્યાં છે. આવે વખતે હું ધણીજ વિના ખૂબ વ્યાકુળ અને દુઃખી થાઉં છું. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ, પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા વન ફાગણિયો રે ઉછાળે, પંખીડાં કરે રે કલોલ બેઠાં માળે ॥
હાં રે અમ વ્રહણિયુંનાં ચિતડાં ચાલે, આંગણાં ઊભિયું પંથડો નિહાળે ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૩ ॥

હે પ્રિયતમ ! ફાગણ મહિનામાં વનનાં વૃક્ષો હવામાં જૂમી રહ્યાં છે. માળાઓમાં બેઠેલાં પક્ષીઓ મધુર સ્વરે કિલ્લોલ કરી રહ્યાં છે. આવા વાતાવરણમાં અમે વિયોગીઓનાં ચિત્ત ચલાયમાન થઈ જાય છે. આંગણામાં ઊભી ઊભી હું તમારી વાટ જોઈ રહી છું. હે મારા શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારું છું.

વાલા વનદું કોળ્યું કામની પામી કરાર, પસુ પંખી હરખે પાડે રે પુકાર ॥
વાલા વ્રહ ભાજો રે વ્રહણિયુંના આવાર, એણો સમેન આવો કેમ પ્રાણના આધાર ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૪ ॥

હે પ્રિયતમ ! વનની વેલડીઓ ખીલી ઊઠી છે. એવી રીતે પતિના સાન્નિધ્યમાં રહેનારી વનિતાઓ હર્ષવિભોર થાય છે. પશુ-પક્ષી હરખપૂર્વક પોકાર પાડી રહ્યાં છે. હે પ્રિયતમ ! એવે સમયે આવીને

અમ વિરહિણીઓના વિયોગને દૂર કરો. હે પ્રાણાધાર ! એવે વખતે કોણ જાણો તમે કેમ નથી આવતા ? હે શ્યામ ! હું પિયુ પિયુ કહીને તમને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા ચૈતરિએ એણો માસ, પીઉજસું કરતાં વિનોદ ઘણું હાસ ॥
વન માંહે વિવિધ પેરે રે વિલાસ, તે અમે અહેનિસ નાખું છું નિસ્વાસ ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૫ ॥

હે પ્રિયતમ ઘણી ! આ ચૈત્ર મહિનામાં અમે બધાં તમારી સાથે હાસ્યવિનોદ કરતાં હતાં. વનમાં વિવિધ રીતે આનંદ વિલાસ કરતાં હતાં. તેનું સ્મરણ કરીને હવે રાત - દિવસ વિરહવેદનાના નિશ્ચાસ નાખીએ છીએ. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા મુને એ દિન કેમ કરી જાય, પીઉજ વિના બિણ વરસા સો થાય ॥
વાલા મુને વિલખતાં રૈણી વિહાય, પીઉજ વિના એ દુખ કેને ન કહેવાય ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૬ ॥

હે પ્રિયતમ ! મારા આ દિવસો કેવી રીતે વીતશે ? તમારા વગર તો એક ક્ષાણનો સમય પણ સો વર્ષ જેટલો લાગે છે. અમારી રાતો ઝૂસકાં ભરતાં વીતે છે. પ્રિયતમ વગર આ દુઃખ તો બીજા કોઈનેય કહી શકતું નથી. આથી હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

ગ્રીભ રૂત

વાલા મારા આવી રે રૂતડી ગ્રીભમ, અમૃત રસ લાવી રે ફળ ઉતમ ॥
વન ફળ પાકીને થયાં રે નરમ, વાલા તમે એણો સમે ન આવો કેમ ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧ ॥

હે પ્રિયતમ ! ગ્રીભ ઋતુ આવી પહોંચી. તે તમારી સાથે ફળોમાં શ્રેષ્ઠ એવો કેરીનો રસ લઈ આવી છે. વનમાં ફળો પાકીને નરમ થઈ ગયાં છે. હે પ્રિયતમ ! તમે એવે વખતે (કોમળ હદ્ય થઈને) કેમ વ્રજમાં પધારતા નથી ? હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા ત્રટ જમુના વૃંદાવન, હાં રે ટાઢી છાંહેડી તળે રે કદમ ॥
પીઉજ ઈહાં દેતાં રે પાવલિએ પદમ, તે અમે વિલખું છું વાલાને વદન ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૨ ॥

હે પ્રિયતમ ! વૃંદાવનમાં યમુનાતટ પર કંદબ વૃક્ષની શીતળ છાયા ફેલાયેલી છે. તમે આ સ્થળે ચરણકમળ રાખતા હતા. તમારા એ સ્વરૂપને સ્મરીને અમે વિલાપ કરીએ છીએ. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુની રઘૂર્વક પોકારી રહી છું.

વૈશાખ ફૂલ્યો રે વેલાદિએ બેહેકાર, ભમરા મદ્યા કરે રે ગુંજાર ॥
પંખીડાં અનેક કલા રે અપાર, વાલા વન વિલસ્યાં તણી આ વાર ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૩ ॥

વૈશાખ મહિનામાં વેલો પર ફૂલ ખીલીને ઝોરમ ફેલાવી રહ્યાં છે. મદમસ્ત ભમરા તેનું રસપાન કરવા માટે ગુંજન કરી રહ્યા છે. પક્ષીઓ અનેક કળાઓ કરીને આનંદ કિલ્લોલ કરી રહ્યાં છે. હે

પ્રિયતમ ! વનમાં આનંદ વિલાસ કરવાનો આ જ સમય છે. તેથી હે શ્યામ ! હું પિયુ પિયુ કહીને તમને પોકારી રહી છું.

વાલા રવિ તપે રે અંબરિયો નિરમળ, પીઉજી કારણ વાસ્યાં જલ રે શીતળ ॥
વદન દેખાડો રે વાલૈયા સકોમળ, પીઉજી અમે પંથું નિહાણું પળ પળ ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૪ ॥

હે ધણી ! સ્વચ્છ આકાશમાં સૂર્ય તપી રહ્યો છે. તમારે માટે અમે સાંજનું શીતળ જલ ભરી રાખ્યું છે. હે પ્રિયતમ ! તમે તમારા સુકોમળ સ્વરૂપનાં અમને દર્શન કરાવો. અમે હરપળે તમારી રાહ જોઈ રહ્યાં છીએ. હે શ્યામ ! હું પિયુ પિયુ કહીને તમને પોકારું છું.

વાલા વનમાં મેવો રે મહીનો જેઠ સાર, એણો સમે આવો રે નંદના કુમાર ॥
પીઉજી તમે સદા રે સુખના દાતાર, વ્રજવધૂ વિલખતી પાડી રે પુકાર ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૫ ॥

હે પ્રિયતમ ! વનમાં શ્રેષ્ઠફળ (મેવો) પાકવા માટેનો જ્યેષ્ઠ મહિનો આવી પહોંચ્યો છે. હે નંદનંદન ! તમે આ સમયે પદ્ધારો. તમે શાશ્વત (અખંડ) સુખના દાતાર છો. તેથી વ્રજવધૂ (ગોપીઓ) તમારા નામનું રટણ કરતી તમને પોકારી રહી છે. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

સભિયો તારા સુખડાં સંભારીને રુએ, હવે અમ વિજોગણિયુંને કોણ આવી જુએ ॥
પીઉજી વિના આંસુડાં તે કોણ આવી લુએ, વાલા પછે આવસો સું અમ મુએ ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૬ ॥

બધી સખીઓ તમારા સુખનું સ્મરણ કરીને રોઈ રહી છે અને કહે છે કે હવે અહીં આવીને અમ વિજોગણની કોણ ભાળ લેશો ? પ્રિયતમ વગર કોણ આવીને અમારાં આંસુ લૂછશો ? હે પ્રિયતમ ! શું તમે અમારા મરી ગયા પછી આવશો ? હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વર્ષા રૂત

પાવસિયો આવ્યો રે વર્ષા રૂત માંહે, ભોમલડી ઢાંકી રે વાદળિએ છાંહે ॥
અંબરિયો ગાજે રે વીજલડી વા વાએ, પીઉજી વિના મારે રે અમને ઘાએ ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧ ॥

હે પ્રિયતમ ! વર્ષાંત્રતુમાં આકાશમાં મેઘ છવાઈ ગયો છે. વાદળાંઓએ કાળી ઘટાઓ વડે ધરતીને ઢાંકી દીધી છે. આકાશ ગર્જના કરી રહ્યું છે અને વીજળીઓ ચમકી રહી છે. ઢંડી હવા વાય છે. આ ઝતુ પિયુ વગર અમને ઘાયલ કરી રહી છે. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

એણો સમે ભેળાં સહુ ઘર વારી, અધભિષ અળગાં ન થાય નરનારી ॥
પરદેસ હોય તે પણ આવે રે સંભારી, પીઉજી એવી કેહી અપ્રાપત અમારી ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૨ ॥

આવી વર્ષાંત્રતુમાં ઘરપરિવારના બધા લોકો એકથા થઈને રહે છે. સ્વી-પુરુષ અડધી ક્ષણ માટે પણ એકબીજાનાથી અલગ રહી શકતાં નથી. જો કોઈ વિદેશમાં હોય તો તે ઘરની યાદ આવતાં પાછો આવતો રહે છે. પણ અમારો શો દોષ છે કે તમે અમને અપ્રાપ્ય (હુર્લબ) થઈ ગયા છો, તમે કેમ આવતા નથી ? હે શ્યામ ! પિયુ પિયુ કરીને હું તમને પોકાર પાડું છું.

મેઘલિયો આવીને અષાઢ ધડકે, સેરડિયો સામ સામી રે ટળૂકે ॥
 મોરલિયા કોઈલડી રે ટહૂંકે, એણો સમે કંથ કામનિયુંને કેમ મૂકે ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૩ ॥

આષાઢ મહિનામાં મેઘની ગર્જના થાય છે અને વાદળો પરસ્પર અથડાઈને મૂસળધાર વરસાદ વરસાવે છે. મોર અને કોયલ મધુર ટહુકાથી વનને ભરી દે છે. એવે વખતે પતિ પોતાની પ્રાણરૂપ અંગનાઓને કેવી રીતે છોડી શકે ? હે શ્યામ ! હું પિયુ પિયુ કહીને તમને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા ભોમલડી રે નીલાણી, મેઘલિયો વળી વળી સીંચે પાણી ॥
 વીજલડી ચમકે આભણ માણી, પીઉજી તમે એણો સમે વેદના ન જાણી ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૪ ॥

હે પ્રિયતમ ! સધળી ધરતી હરિયાળીથી છવાઈ ગઈ છે. વાદળ વારંવાર વરસીને ધરતીને ભીજવે છે. વાદળાં સાથે રમત કરતી વીજળી ચમકી રહી છે, પણ આવે વખતેય તમે અમારી વિરહવેદના જાણી નથી. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે વાલાજ શ્રાવણિયો સળસળિયો, આંભલિયો આવીને ભોમે લડસડિયો ॥
 ચહું દિસ ચમકે ગરજે ગળિયો, પીઉડા તું હજિએ કાં અમને ન મળિયો ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૫ ॥

હે પ્રિયતમ ! શ્રાવણ મહિનામાં અધિક વર્ષાને લઈને જમીન વધારે નરમ થઈ ગઈ છે. એમ લાગે છે કે જાણે વાદળો જ ધરતી પર આવીને આળોટી પડ્યાં છે. ચારે દિશાઓ વીજળીથી ચમકી રહી છે અને વાદળ ગરજી રહ્યાં છે. હે ધણીજ ! હજી સુધી તમે અમને કેમ મળવા આવતા નથી ? હે શ્યામ ! પિયુ પિયુ કહીને હું તમને પોકારું છું.

પીઉજી તમે પહેલી કાં પ્રીતડી દેખાડી, માંહેલા મંદરિયો કાં દીધાં રે ઉઘાડી ॥
 પીઉજી તમે અનેક રંગો રમાડી, હવે તો લઈ આસમાને ભોમે પછાડી ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૬ ॥

હે શ્યામસુંદર ! તમે અમને પહેલાં પ્રીત કેમ દેખાડી ? અમારા હૃદય રૂપી મંદિરના દરવાજા કેમ ખોલી દીધા ? (અંતરદિષ્ટ ખોલીને મને પ્રેમ પૂજારણ કેમ બનાવી દીધી ?) હે પ્રિયતમ ! તમે અમને પ્રેમાનંદની અનેક રામતો રમાડી અને હવે તો આકાશમાં ચઢાવીને પણી જમીન પર પટકી દીધાં. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારું છું.

પ્રકરણ ૮ ચોપાઈ ૨૧૩

ઇતિ શ્રી બારમાસી

બારમાસીનો કલશ

વાલા મારા ષટકુતના બારે માસ, હં રે તેના અહિનિસ ત્રણસે ને સાઈ ॥
 વાલા તારી રોઈ રોઈ જોઈ મેં વાટ, અમ ઉપર એવડો કોપ કીધો સ્યા માટ ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧ ॥

ગોપીઓ કહી રહી છે, હે પ્રિયતમ ધણી ! છ ઋતુઓના બાર મહિના થાય છે અને તેમના રાત-દિવસ મળીને ઉદ્દો થાય છે, હે શ્યામ સુંદર ! અમે આ દિવસોમાં રડી રહીને તમારી રાહ જોઈ છે. તમે અમારા પર આટલો કોપ કેમ કર્યો ? હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

વાલા મારા હુંતી રે મોટી તારી આસ, જાણું અમને મૂકસે નહીં રે નિરાશ ॥
 તે તો તમે મોકલ્યો તમારો ખવાસ, તેણો આવી વણોડયાં સાણસિએ માંસ ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૨ ॥

હે મારા પ્રિયતમ ધણી ! અમને તમને મળવાની ધણી આશા હતી. અમે માનતાં હતાં કે તમે અમને નિરાશ નહિ કરો. તમે તો તમારે બદલે તમારા દૂત (ઉદ્ધવ) ને મોકલી દીધો. તેણો આવીને સાંશસી વડે અમારું માંસ જેંચી કાઢ્યું (તમને મેળવવા માટે એણે અણાંગ યોગાદિનો ઉપદેશ આય્યો.) હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું. (ઉદ્ધવની જેમ નાગજી વિહારીજીનો સંદેશો લઈને હબ્બામાં આવ્યા હતા.)

રે વાલા ભલું થયું રે ભાંતડી ભાગી, હં રે તારે સંદેસડે અમે જાગી ॥
 હં રે એણે વચને રુદે આગ લાગી, હવે અમે જાણું ચોકસ અમને ત્યાગી ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૩ ॥

ગોપીયો કહે છે. હે કૃષ્ણ ! સારું થયું કે અમારી ભાંતિ દૂર થઈ ગઈ. ઉદ્ધવ દ્વારા તમે મોકલાવેલા સંદેશાને લઈને અમે જાગ્રત થઈ ગઈ કે હવે તમે અમારા નથી. ઉદ્ધવનાં આ વચનોએ અમારા હદ્યમાં વિરહાજિને ભડકાવી દીધો છે. અને અમને હવે ખાતરી થઈ ગઈ છે કે તમે અમારો ચોકસ ત્યાગ જ કર્યો છે. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે ઉધવ તુંતો ભલી રે વધામણી લાવ્યો, અમારે કાજે સ્ફૂરીને સાંશસિયો લઈ આવ્યો ॥
 ઉધવ તેં તો અકૂર પર ઈંડું રે ચઢાવ્યો, ઉધવ તેં દુખડાં ધણું જ દેખાડ્યો ॥
 હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૪ ॥

પ્રજવધૂઓ ઉદ્ધવને વ્યંગમાં કહે છે- હે ઉદ્ધવ ! તું અમારે માટે સારો વધાવો લઈને આવ્યો છે. અમારે માટે તું શૂળી અને સાણસી લઈને આવ્યો છે. હે ઉદ્ધવ તેં તો અકૂર ઉપર પણ કળશ ચડાવી દીધો (તેં તો અકૂર કરતાં પણ અમારું દુઃખ અધિક વધારી દીધું) અને કેટલાંય દુઃખ દેખાડ્યાં. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે ઉધવડા તું એટલું જાણ નિરધાર, ઉધવ તુંને નથી રે બીહીક કરતાર ॥
એણી મતે પામીસ નહીં તું પાર, તું પણ તારા ધણીસું વિછિસ આ વાર ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૫ ॥

હે ઉદ્ધવ ! એટલું તો નિશ્ચિત પણે જાણી લે કે તને પરમાત્માનો ડર નથી. આવા પ્રકારના ઉલટા જ્ઞાનની વાતોથી કૃપારેય પણ ભવસાગર પાર કરી નહિ શકે. ઉલટું, તું તારા સ્વામીથી અળગો પરીને વિયોગનું દુઃખ ભોગવીશ. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે ઉધવ રાખ તું કને તારું ડહાપણ, પીઉજ નહીં મૂકું અમે એવી પાપણ ॥
તાતાને મદિએ વળી વળી તાપણ, સભિયો હવે સમજ્યાં સંદેસડે આપણ ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૬ ॥

હે ઉદ્ધવ ! તારી બુદ્ધિમત્તાને તારી પાસે રાખ. અમે અમારા ધણીને છોડી દઈએ એવી પાપી નથી. અમને બળેલાં ને વધુ ન બાળ. (અમારા જેવી વિરહિણીઓને તું વધુ દુઃખી ન કર). હે સખીઓ ! હવે આપણે આ ઉદ્ધવનો સંદેશો સમજ ગયાં છીએ. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારું છું.

રે ઉધવ તારે ડાપણિએ ધણું રે સંતાપી, રે મૂરખ તુંને એ મત કોણે આપી ॥
અમે તુંને જાણ્યો નહીં એવો પાપી, તેં તો નાખ્યાં અમારાં અંગડાં કાપી ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૭ ॥

હે ઉદ્ધવ ! તારા બુદ્ધિચાતુર્ય અમને બહુ દુઃખ આપ્યું. હે મૂર્ખ ! તને આવું જ્ઞાન કોણે આપ્યું ? અમે નહોતાં જાણતાં કે તું આટલો પાપી છે. તેં તો (બ્રહ્મને નિરાકાર કહીને) અમારા દેહનાં અંગ કાપી નાખ્યાં. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકાર કરું છું.

સભિયો હવે દુખડાં કે ઉપર કીજે, આપણો નંદકુંવર હોય તો રીજે ॥
આપણી વાતે જદુનો રાય ન ભીજે, સભિયો હવે ઉધવ ને સંદેસા સ્યા દીજે ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૮ ॥

ગોપીઓ પરસ્પર વાત કરતી કહે છે, હે સખી ! હવે આપણે કોને માટે દુઃખી થઈએ ? જો આપણા નન્દનંદન હોત તો તેઓ પ્રસન્ન થઈને આપણા ઉપર દયા કરત (તેઓ આવો સંદેશો ન મોકલતાં સ્વયં વ્રજમાં પાછા ફરતા.) હવે આપણી આ વાતોથી યદુનંદન પ્રભાવિત નહિ થાય (પિગળશે નહીં) તેથી હવે ઉદ્ધવને શો સંદેશો આપીએ ? હે શ્યામ ! પિયુ પિયુ કહીને હું પોકાર કરી રહી છું.

સભિયો હવે આપોપું સહુ કોઈ જાલો, કાન્જજ હોય તો દોડી જઈએ ચાલો ॥
એ જદુરાય નહીં રે ગોપિયોનો વાલો, સભિયો હવે ઉધવને ગુજરી કાં આલો ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૯ ॥

હે સખીઓ ! હવે તમે બધાં તમારી જાતને સંભાળો. જો આપણા શ્યામસુંદર કૃષ્ણ હોત તો આપણો તેમની પાસે દોડીને પહોંચી જત. આ યદુરાય(યદુવંશી) આપણા પ્રિયતમ નથી. તેથી હે સખીઓ ! આ ઉદ્ધવને આપણા પ્રેમ તથા, વિરહની વેદનાની ગુમ વાતો શા માટે કહી રહી છો ? હે શ્યામ !

હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે ઉધવડા અમારા ધણી અમ પાસે, તારી મત લઈ જા રે તું સાથે ॥
અધભિષ્ણ અળગો ન થાય અમથી નાથ, વ્રહ માંહે વિલસું વાલૈયા સંઘાત ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૦ ॥

સખીઓ ઉદ્ધવને કહે છે, હે ઉદ્ધવ ! અમારા પ્રિયતમ પ્રાણધાર શ્યામસુંદર તો અમારી પાસે જ છે. તમે તમારી યોગવિદ્યાનું જ્ઞાન લઈને પાછા જાવ. અમારા પ્રાણધાર શ્રી કૃષ્ણજી તો અમારાથી અડધી ક્ષણ પણ અલગ થતા નથી. અમે તો વિરહમાં ભગ્ન (અભિન્ન) થઈને અમારા પ્રિય પ્રાણનાથની સાથે વિલાસ કરીએ છીએ. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

રે ઉધવડા વ્રહમાં નંદનો કુંવર, એણી અમ કને ખરી રે ખબર ॥
વ્રહમાં જોયું લાધે તતપર, તે ઉધવ અમે ભૂલું કેમ અવસર ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૧ ॥

હે ઉદ્ધવ ! આ વિરહમાં પણ નંદનંદન શ્રી કૃષ્ણજી અમારી પાસે જ છે. કેમ કે તેમના સ્વરૂપને અમે સારી રીતે પિછાણીએ છીએ. જ્યારે વિરહાઙ્નિમાં પ્રેમાતુર થઈને જોઈએ છીએ તો તરત જ પ્રિયતમ ધણી મળી જ જાય છે (અમને એ સ્વરૂપનાં દર્શન થઈ જાય છે). હે ઉદ્ધવ ! વિરહના આવા સુંદર અવસરને અમે શા માટે ભૂલી જઈએ ? હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

એ ઉધવડા અમારો ધણી અમમાં ગળિયો, તમ આવતાં તે સાંસો સરવે ટળિયો ॥
ઉધવ તારી વાતે ચિત અમારો ન ચલિયો, વ્રહ વધારી ઉધવ પાછો વળિયો ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૨ ॥

હે ઉદ્ધવ ! અમારા પ્રિયતમ શ્રી કૃષ્ણજી અમારામાં ઓતપ્રોત જ છે (અમારા બધાના હદ્યમાં બેઠેલા છે). તારા આવવાથી અમારો સંશય દૂર થઈ ગયો. હે ઉદ્ધવ ! તારી યોગવિદ્યાની વાતોનો અમારા ઉપર કોઈ પ્રભાવ પડ્યો નથી અને અમારું ચિત પણ ચલાયમાન થયું નથી. ઈન્દ્રાવતી કહે છે, આ રીતે વિરહ વધારીને ઉદ્ધવજી પાછા વળી ગયા. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

સભિયો હવે ઘરડા સહુએ સંભારો, રખે કોઈ વાલાજીને દોસ દેવરાવો ॥
એ વ્રહ માંહેનો માંહે જ મારો, સભિયો એ તો નહીં ઘર બાર ઉધારો ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૩ ॥

ગોપીઓ પરસ્પર કહે છે, હે સખીઓ ! હવે તમે બધાં પોતપોતાનાં હદ્યરૂપી ઘરને સંભાળો (નિયંત્રણમાં રાખો). આપણા પ્રિયતમ ધણીને દોષ ના દેશો. વિરહ વેદનાના આ ઘૂંટડા અંદર અને અંદર પીઓ (સહન કરો) કારણ કે ધણીજની ગુમ વાતો પ્રગટ કરવી ઉચ્ચિત નથી. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

સભિયો તમે મૂકો રે બીજી સહુ વાત, આપણા ઉપર નિસંક પડી રે નિધાત ॥
દુખે કેમ મૂકિએ ગોપીનો નાથ, હવે આપોપું નાખો જેમ રહે અખ્યાત ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૪ ॥

હે સખીઓ ! હવે તમે બીજી બધી વાતોને મૂકી દો. આપણા ઉપર નક્કી આ વિરહરૂપી આપત્તિ આવી પડી છે. વિરહ દુઃખમાં આપણો આપણા ધડી ગોપીનાથનો કેમ કરીને ત્યાગ કરી શકીએ ? હવે તો આપણા આ દેહને વિરહાનિમાં બાળી નાખો કે જેથી આપણે જગવિખ્યાત થઈ જઈએ. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

સભિયો હવે વિના ધાએ નાખો આપ મારી, વાલાજીના વ્રહની વાત સંભારી ॥
વસેકે વળી રાખો ઘર લોકાચારી, હવે એવી કઠણ કસોટી ખમો નારી ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૫ ॥

હે સખીઓ ! હવે ઘા કર્યા વગર જ (ભીતરને ભીતર) પોતાની જાતને (આત્માને) શ્રી કૃષ્ણજીનાં ચરણોમાં સમર્પિત કરી દો. પ્રિયતમ શ્યામસુંદરના પ્રેમ - વિરહની વાતોનું સ્મરણ કરતાં સંસારના લોકોચારોની મર્યાદાનું પાલન કરો. આ કઠિન કસોટીને હવે સહન કરી લો. હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

સભિયો હવે વ્રહની ભારી રે ઉપાડો, એ અંગ માયાનાં માયા માંહે પછાડો ॥
એ વ્રહ બીજા કેહને મા દેખાડો, સભિયો વિના રખે કોણો બાર ઉઘાડો ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૬ ॥

હે સખીઓ ! વિરહવેદનાના આ ભારને ઉપાડો અને માયાવી શરીર માયાને જ સોંપી દો. આ વિરહની પીડા બીજા કોઈને ન કહો. આપણી સખીઓ સિવાય બીજા કોઈ પાસે એને પ્રગટ ના કરો. હે શ્યામ ! હું પિયુ પિયુ કહીને તમને પોકાર પાડી રહી છું.

સભિયો મારો જીવ જીવન માંહે ભણિયો, અમે માયા શ્રદ્ધી તોહે તેપળ ન ટળિયો ॥
એ વાલો અમ વિના કોણો ન કળિયો, ઈદ્રાવતી કહે અમારો અમને મળિયો ॥
હો સ્યામ પીઉ પીઉ કરી રે પુકારું ॥ ૧૭ ॥

ઈદ્રાવતી પ્રબોધપુરીમાં બેસીને કહી રહી છે, હે સખીઓ, મારો આત્મા પ્રિયતમ ધણીના આત્મામાં વિલીન થઈ ગયો છે. અમે તો માયાને પકડી તેમ છતાં સદ્ગુરુ ધણી અમારાથી એક ક્ષણ પણ અલગ નથી થયા. પ્રિયતમ ધણી- સદ્ગુરુને મારા સિવાય કોઈએ ઓળખ્યા નહિ. મારા ધણીજી મને મળી ગયા (હું તેમના સ્વરૂપમાં સમાઈ ગઈ). હે શ્યામ ! હું તમને પિયુ પિયુ કહીને પોકારી રહી છું.

પ્રકરણ ૧૦ ચોપાઈ ૨૩૦

શ્રી ષટ્રુતુ ગ્રન્થ (બારમાસી સહિત) સંપૂર્ણ

पहले बीज उत्तम हुआ, पुरी जहां नैतन ।
 सब पुरियों में उत्तम, हुई धन धन ॥
 ए मधे जे पुरी कहवे, नैतन जेहुं नाम ।
 उत्तम चौदे भवनमां, जिहां वालानो विश्वाम ॥

- महामति श्री प्राणनाथ

श्री ५ नवतनपुरीधाम, जामनगर